

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Министерство на финансите

Икономиката на България през 2012 г.

ГОДИШЕН ДОКЛАД

Съдържание

1. Икономически растеж	7
1.1 БВП.....	8
1.2 БДС.....	10
2. Пазар на труда	16
2.1 Заетост и безработица	16
2.2 Доходи и производителност на труда.....	22
3. Инфлация.....	29
4. Външен сектор	32
4.1 Текуща сметка.....	32
— Услуги.....	36
— Доход и Трансфери	39
4.2 Финансова сметка	40
4.3 Брутен външен дълг	43
5. Финансов сектор	44
6. Фискален сектор	50
6.1 Фискална позиция	50
6.2 Консолидиран държавен бюджет	51

Списък на графиките в текста

Фиг. 1: Реално изменение на БВП през 2012 г. спрямо предкризисната година	7
Фиг. 2: Приноси в растежа на БВП по тримесечия на годишна база (пр.п.).....	8
Фиг. 3: Приноси в растежа БДС по тримесечия на годишна база (пр.п.)	10
Фиг. 4: Оборот в промишлеността (изменение на годишна база, %)	12
Фиг. 5: Промислени продажби на вътрешния пазар (изменение на годишна база, %)	12
Фиг. 6: Динамика на строителната продукция (изменение на годишна база, %)	13
Фиг. 7: Средни пазарни цени на жилищата и индекс на строителната продукция (изменение на годишна база, %)	14
Фиг. 8: Ръст на БВП по фактори на труд* (производителност и използване на трудовия ресурс)	16
Фиг. 9: Избрани показатели в селското стопанство	17
Фиг. 10: Динамика на износа на стоки, производителността и заетостта в промишлеността.....	18
Фиг. 11: Брой заети в избрани дейности от услугите (хил. души)	20
Фиг. 12: Динамика на заетостта в избрани дейности на услугите (в %)	21
Фиг. 13: Средномесечен брой на регистрираните безработни (хил. души)	21
Фиг. 14: Ниво на безработица и коефициент на икономическа активност.....	22
Фиг. 15: Динамика на средната работна заплата (СРЗ) по сектори, в %.....	25
Фиг. 16: Декомпозиция на реалния растеж на производителността на труда и РТЕП по икономически дейности, 2012 г.....	27
Фиг. 17: Приноси към дефлатора на крайното търсене.....	28
Фиг. 18: Темп на инфлация (%) и приноси по основни компоненти на ХИПЦ (пр.п.) (спрямо съответния месец на предходната година).....	29

Фиг. 19: Динамика на цените на течните горива (% , промяна спрямо съответния месец на предходната година)	31
Фиг. 20: Приноси в изменението на външното търсене на основните страни-търговски партньори	32
Фиг. 21: Динамика на внос, износ и търговско салдо (млрд. евро).....	33
Фиг. 22: Приноси по групи стоки към износа в реално изражение (пр.п)	34
Фиг. 23: Географска структура на износа и вноса, 2012 г.....	35
Фиг. 24: Дял на България в световния стокообмен (%).....	35
Фиг. 25: Внос-износ на услуги (млн. евро)	36
Фиг. 26: Развитие на българския туризъм (2009-2012)*	36
Фиг. 27: Посещения с цел почивка и екскурзия по страни, 2012 г.....	37
Фиг. 28: Износ на стоки и услуги, % от БВП	38
Фиг. 29: Износ на стоки и услуги на човек от населението в стандарт на покупателна способност (ЕС-27=100).....	38
Фиг. 30: Текуща сметка, % от БВП	39
Фиг. 31: ПЧИ в България по вид инвестиция (млрд. евро)	40
Фиг. 32: Разпределение на потоците от ПЧИ в България по сектори (млрд. евро)..	41
Фиг. 33: Привлечени ПЧИ, дял в БВП, ЕС-10 (%).....	42
Фиг. 34: Привлечени ПЧИ по вид инвестиция, ЕС-10, 2012 г., (млрд. евро).....	42
Фиг. 35: Брутен външен дълг (млрд. евро).....	43
Фиг. 36: Годишен ръст и приноси по компоненти на кредита за частния сектор	45
Фиг. 37: Среднопретеглени лихвени проценти по депозити и кредити за фирми и домакинства	48
Фиг. 38: Ключови отношения за валутния борд	49
Фиг. 39: Фискална позиция*	50
Фиг. 40: Годишен темп на изменение на данъчните приходи (%).....	52
Фиг. 41: Изменение на избрани данъчни приходи и техните теоретични бази, % ...	53
Фиг. 42: Ефективност на данъчното облагане през 2012 г.....	53
Фиг. 43: Разходи на сектор Държавно управление по икономически елементи за 2012 г.	54
Фиг. 44: България – разходи по функции, в % от общо разходи по КФП.....	55
Фиг. 45: Фискален резерв в края на месеца (млрд. лв.)	56
Фиг. 46: Фискален резерв и консолидиран държавен дълг (% от БВП).....	56

Списък на таблиците в текста

Табл. 1: Реален растеж на БДС и приноси към растежа в промишлеността.....	11
Табл. 2: Растеж на БДС и приноси към растежа в сектор услуги.....	15
Табл. 3: БДС, производителност на труда и заетост в избрани дейности на преработващата промишленост	19
Табл. 4: Дял на разходите за труд в брутената добавена стойност по икономически дейности.....	23

Табл. 5: Номинално изменение на компенсациите на наетите лица, добавената стойност и оборота за износ в избрани дейности на преработващата промишленост през 2012 г.	24
Табл. 6: Динамика на средствата за работна заплата през 2012 г., в %	25
Табл. 7: Избрани показатели, свързани с разходите за труд в бюджетния сектор в България и Европа, 2012 г.....	26
Табл. 8: Структура и годишни растежи на кредита за нефинансови предприятия по отрасли	46

Списък на използваните съкращения

МФ – Министерство на финансите
БВП – брутен вътрешен продукт
БДС – брутна добавена стойност
БНБ – Българска народна банка
ДДС – данък добавена стойност
ДПФ – доброволни пенсионни фондове
ЕС – Европейски съюз
ИПЦ – индекс на потребителските цени
КИС – колективни и инвестиционни схеми
МЗР – минимални задължителни резерви
МОД – минимален осигурителен доход
НОИ – Национален осигурителен институт
НРС – Наблюдение на работната сила
НСИ – Национален статистически институт
НТООД – нетърговски организации, обслужващи домакинствата
НЧП – нетни чуждестранни пасиви
ПМС – Постановление на Министерски съвет
ПОД – пенсионно-осигурително дружество
ППФ – професионални пенсионни фондове
ПЧИ – преки чуждестранни инвестиции
РЕВК – реални ефективни валутни курсове
РТЕП - разходи за труд на единица продукция
СНС – Система на национални сметки
СОД – среден осигурителен доход
СПТ – специални права на тираж
ТБ – търговски банки
УПФ – универсални пенсионни фондове
ХИПЦ – хармонизиран индекс на потребителските цени
CDS – credit default swap
БОИ – брутен опериращ излишък
МОД – минимален осигурителен доход
РТ – разходи за труд
СОД – среден осигурителен доход

През 2012 г. икономическият растеж в България се забави до 0.8%, при 1.8% за 2011 г. Това се дължеше на по-слабото външно търсене, което се отрази отрицателно върху износа. Вътрешното търсене формира икономическия растеж за годината. За първи път от началото на кризата инвестициите отчетоха подобрене спрямо предходната година. С най-голям принос за реалното нарастване на БВП бяха потреблението на домакинствата и запасите.

Световното търсене за 2012 г. беше по-ниско от предходната година, а отрицателно влияние върху българския износ в най-голяма степен оказа рецесията в еврозоната и в страните от ЕС разглеждани като цяло, която се случи за втори път от началото на кризата.

От страна на предлагането, най-голям принос в отчетеното забавяне на произведената продукция и на добавена стойност в България имаха експортно-ориентираните отрасли. Динамиката на промишлеността в България се определя до голяма степен от външното търсене, тъй като около 40% от оборота в промишлеността се реализира на външните пазари. В резултат на неблагоприятното развитие на външната среда, промишленото производство и продажби в България започнаха да се забавят още от второто тримесечие на 2011 г. и отчетоха сравнително слабо представяне през 2012 г.

Спадът на продукцията и добавената стойност в строителството продължи четвърта поредна година. Слабата икономическа активност в страната, значителният обем готова строителна продукция, превишаваща платежоспособното търсене, и затрудненият достъп до кредитиране към малките и средни предприятия се очертаха като основни пречки за възстановяването на отрасъла.

Намалението на заетостта продължи за четвърта поредна година, а в сравнение с 2011 г. спадът на броя на заетите в икономиката на страната се задълбочи. С новия негативен цикъл във външното търсене темпът на намаление на заетите в промишлеността отново се ускори. Селското стопанство също имаше висок принос за негативната динамика на заетостта през 2012 г. Икономическият растеж, разглеждан чрез индикаторите на пазара на труда, бе обусловен от нарастването на производителността на труда, която се повиши с над 5% за трета поредна година. Спадът на заетите имаше най-голям отрицателен принос към динамиката на БВП. Негативните демографски процеси също повлияха отрицателно.

Ниските темпове на възстановяване на българската икономика след рецесията през 2009 г. ограничаваха наемането на работна сила. Пазарът на труда реагира със забавяне във времето спрямо цикличните и структурни промени в икономиката, поради което до края на 2012 г. не се наблюдаваше подобрене в заетостта. Ниво-

то на безработица през 2012 г. достигна своята най-висока стойност от 12.3% за последните девет години.

В условията на ограничена икономическа активност в страната разходите на работодателите за труд като дял от добавената стойност през 2012 г. продължиха да намаляват. Динамиката на доходите и производителността на труда оказа благоприятен ефект по отношение на поддържането на разходна и ценова конкурентоспособност на икономиката. Както реалните, така и номиналните разходи за труд на единица продукция отбелязаха благоприятна динамика в сравнение с динамиката на двата индикатора за ЕС 27.

Инфлацията през 2012 г. остана на сравнително ниско ниво. Средногодишната инфлация бе 2.4%, което е под средното за Съюза (2.6%). Крехкото възстановяване на вътрешното търсене бе ограничаващ фактор за динамиката на базисната инфлация. Намаляващите темпове на нарастване на доходите от труд, както и ускоряването на безработицата задържаха общото нарастване на цените. Фискалната консолидация в България не беше насочена към повишаване на данъците и за разлика от тази в други страни на ЕС, не предизвика натиск върху цените.

Българската банкова система приключи 2012 г. без сътресения, като за поредна година запази много добри показатели за ликвидност и капиталова адекватност. Забавянето на икономическия растеж през 2012 г. повлия в значителна степен върху развитието и динамиката на кредитния пазар. Кредитирането на частния сектор отбеляза леко забавяне спрямо постигнатия през предходната година темп на растеж от 3.2%. От страна на домакинствата, свиването на пазара на труда допринесе за нежеланието им да поемат допълнителни задължения.

През 2012 г. започналият през предходните години процес на фискална консолидация продължи в условията на забавена икономическа активност. Структурният бюджетен дефицит, който представлява бюджетното салдо коригирано спрямо фазата на икономическия цикъл, се оценява на 0.4% от БВП. Както за 2012 г., така и за предходните две години бюджетната политика може да се определи като проциклична, тъй като намалението на структурния бюджетен дефицит беше постигнато в период, в който икономиката се развиваше под потенциала си. Фискалната консолидация беше осъществена чрез стриктен контрол върху разходите, включително замразяване на заплати в бюджетния сектор и пенсии, но и със съкращаване на капиталови разходи. По този начин бюджетната политика забави и не предостави стимули за нарастване на БВП на страната.

До известна степен тази политика беше оправдана, тъй като правителството целеше да излезе от процедурата по прекомерен бюджетен дефицит, наложена от ЕК през 2010 г. В средата на 2012 г. Съвета на ЕС, по препоръка на ЕК, реши, че страната е постигнала фискална стабилност и отмени процедурата. Бързото свиване на бюджетния дефицит бе оценено положително от финансовите пазари и през месец юли 2012 г. България успешно емитира 5-годишни бенчмаркови еврооблигации. >>

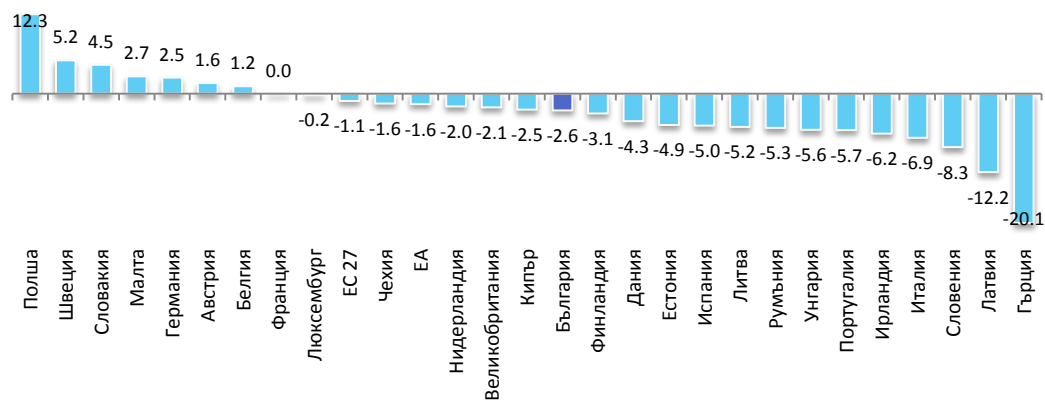
1. Икономически растеж

През 2012 г. икономическият растеж на България се забави до 0.8% при 1.8% през 2011 г. За пръв път от 2008 г. насам основен принос за растежа имаше вътрешното търсене, като увеличение се наблюдаваше както при крайното потребление, така и при инвестициите. Реалното нарастване на БВП беше по-ниско от предходната година поради слабото външно търсене. От страна на предлагането растежът беше формиран от промишлеността и аграрния сектор.

Икономическият растеж за ЕС-27, както и за страните от еврозоната, беше отрицателен през 2012 г., съответно 0.3 и 0.6%. Това негативно външно развитие започна още в края на 2011 г. и от една страна оказва директно отрицателно влияние върху българския износ, а от друга доведе до формиране на по-песимистични очаквания на домакинствата и фирмите относно икономическата активност в страната.

България, както и повечето страни от ЕС, все още не се е върнала към предкризисните нива на БВП¹. Изоставането за България се дължи на вътрешното търсене (потребление и инвестиции), което за 2012 г. е с 14% под равнището си спрямо 2008 г., докато износът е нараснал с 13.9% и е основният източник на растеж в периода след кризата.

Фиг. 1: Реално изменение на БВП през 2012 г. спрямо предкризисната година

Източник: Евростат

1 За страните: Дания, Ирландия, Естония, Гърция, Франция, Италия, Латвия, Люксембург, Португалия, Швеция, Великобритания сравнението е спрямо 2007 г., тъй като в тях още през 2008 г. бе отчетен икономически спад. За останалите страни от ЕС, сравнението е спрямо 2008 г.

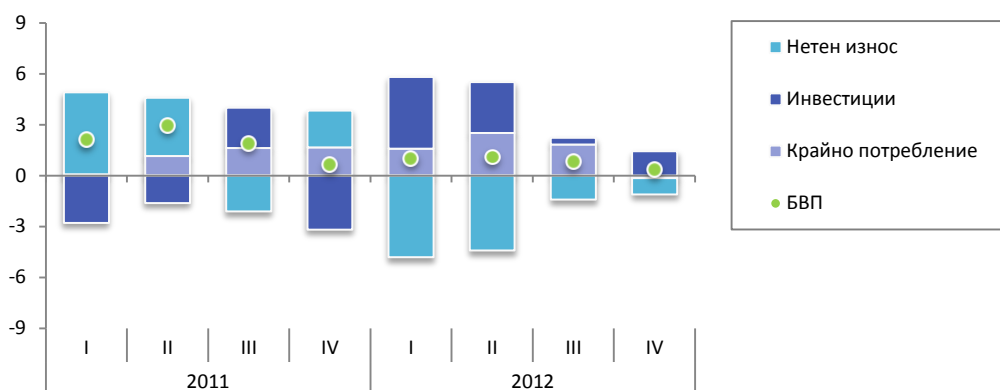
1.1 БВП

От страна на крайното използване икономическият растеж от 0.8% през 2012 г. бе формиран от вътрешното търсене. То нарасна с 5.6% и 5.4% съответно през първо и второ тримесечие. През трето тримесечие обаче ръстът на потреблението и инвестициите в основен капитал се забави, а през периода октомври-декември тези компоненти отбелязаха спад под влияние на влошените очаквания.

Крайното потребление през 2012 г. ускори растежа си до 1.8%, при 1.5% през 2011 г. Това ускорение дойде главно по линия на частното потребление, което нарасна с 2.6%, а правителствените разходи се свиха в реално изражение с 1.4%.

Фиг. 2: Приноси в растежа на БВП по тримесечия на годишна база

(пр.п.)

Източник: НСИ, МФ

Потребителските разходи на домакинствата ускориха растежа си през първите две тримесечия на годината, като през второ тримесечие беше отчетено повишение в показателя за доверие на потребителите. Оценка на анкетираните за икономическата ситуация в страната и за финансовото им състояние отбелязаха подобрене. През трето тримесечие оценките на потребителите леко се влошиха, а реалният растеж на разходите на домакинствата се забави. През четвърто тримесечие растежът достигна едва 0.5% спрямо същия период на 2011 г.

През годината не беше отчетено ускоряване на ръста на располагаемия доход на домакинствата в сравнение с 2011 г. Това бе в сила за всички основни компоненти на този индикатор, изчислени в реално изражение посредством дефлатора на потреблението на домакинствата, който за 2012 г. беше 3.5%. Нито един от тези компоненти на располагаемия доход, сред които са компенсация на наетите, смесен доход, пенсии и помощи платени от бюджета, както и на нетните стойности на компенсацията и трансферите за домакинствата от чужбина, не нарасна с повече от 2% в номинално изражение. Динамиката на располагаемия доход, който е основен източник за финансиране на потреблението, не кореспондира с нарасналото потребление. Динамиката на кредитите за домакинствата също не показва нарастване.

През 2012 г. инвестициите в икономиката нараснаха с 9.6%, голяма част от този ръст се дължеше на натрупване на запаси, чийто дял от БВП се повиши от 0.4% през 2011 г. на 2.4% през 2012 г. Разходите за основен капитал се повишиха с 0.8%, като съживяване на инвестиционната активност беше регистрирано през първите две тримесечия на годината. Данните за внос на инвестиционни стоки също показаха по-ускорен растеж през първата половина на годината особено при внос на резервни части и оборудване. През втората половина от годината несигурността сред инвеститорите се повиши поради нестабилната външно-икономическа среда и спада във външното търсене, което доведе до отлагане на инвестиционни проекти. Според инвестиционната анкета в промишлеността от октомври месец, първоначално планираният ръст на инвестициите от 17.5% е спаднал до 4.3%. Отново според анкетата, инвестициите през годината са били насочени предимно към подобряване на производствения процес чрез механизация и автоматизация. Спаднал е делът на инвестициите, насочени към увеличаване на производствения капацитет.

За положителното изменение на инвестициите в основен капитал през годината принос имаха частните инвестиции, които нараснаха с 1.4%. Инвестиционните разходи на сектор държавно управление отбелязаха реално намаление през трето и четвърто тримесечие на годината. В същото време се увеличиха европейските средства, платени под формата на капиталови трансфери към нефинансови предприятия, което е сред възможните фактори допринесли за нарастването на частните инвестиции. Други фактори бяха повишеният приток на чуждестранни инвестиции и ускоряване нарастването на корпоративните кредити през периода май-юли.

По отношение на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, през годината се увеличи делът на тези, насочени към промишления сектор. Значително се увеличи и делът на инвестиционните разходи за сектор държавно управление от 7.5% през 2011 г. до 11.8% през 2012 г.

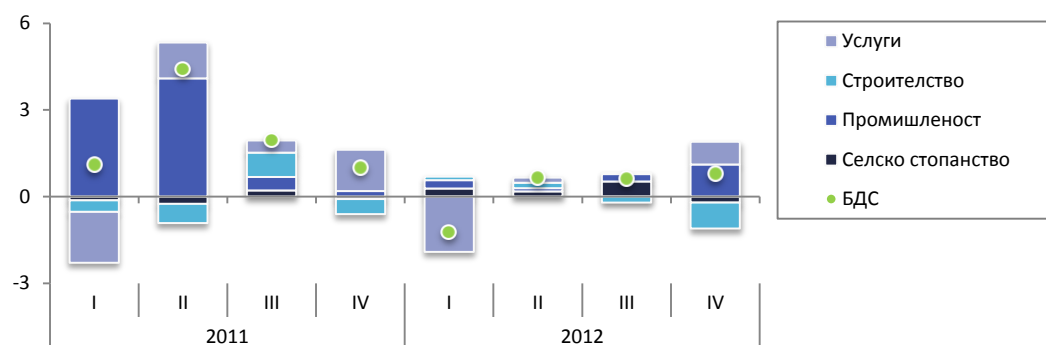
Положителният принос на запасите за растежа на икономиката бе 1.9 пр.п. В секторно разпределение се увеличи делът на запасите в промишлеността и търговията, най-вероятно поради влошаване на средата и нереализирани продажби. По вид на запасите най-голямо е нарастването при готова продукция и материали. В същото време, поради свитата строителна дейност беше регистриран спад в незавършеното производство в строителния сектор.

През 2012 г. националните спестявания достигнаха 21.9% от БВП, което представлява нарастване спрямо 2011 г. Те покриваха 91.9% от капиталовите разходи в икономиката, а балансът спестявания–инвестиции беше отрицателен в размер на 1.9% от БВП. Беше отчетено повишаване на спестяванията акумулирани от публичния сектор, а балансът спестявания-инвестиции на частния сектор отново премина на негативна територия поради нарастване на инвестициите.

1.2 БДС

От страна на предлагането, растежът на брутната добавена стойност се забави до **0.3%** в реално изражение при **2.1%** за 2011 г. С положителен принос за растежа бяха промишлеността и аграрният сектор. Спадът в строителството продължи за четвърта поредна година, а при добавената стойност в услугите не беше отчетена съществена промяна.

Фиг. 3: Приноси в растежа БДС по тримесечия на годишна база (пр.п.)

Източник: НСИ, МФ

През 2012 г. растежът на БДС в промишлеността се забави до **1.9%** при ръст от **8.4%** през 2011 г., като основен принос за отчетеното забавяне имаха експортно-ориентираните отрасли. В същото време някои производства, ориентирани към външните пазари, отчетоха сравнително добро развитие и имаха положителен принос за растежа на БДС. Такива отрасли бяха *производство на машини и оборудване с общо и специално предназначение, производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти и производство на лекарствени вещества и продукти*. В таблицата са публикувани отраслите, които имаха основна роля за определянето на динамиката в промишлеността през изминалата година. При отраслите, ориентирани предимно към вътрешния пазар – *производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия и производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия*, които традиционно имат най-голям дял в структурата на брутната добавена стойност, се наблюдаваше противоположна динамика. *Производството на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия* имаше най-голям принос за повишението на брутната добавена стойност, като според краткосрочните данни за промишленото производство, отчетеното нарастване се дължеше предимно на доброто представяне при производството на тютюневи изделия. В същото време, *производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия* допринесе в най-голяма степен за забавянето на растежа. Основна причина за отбелязаното намаление на последния отрасъл имаше спадът в потреблението на енергоинтензивните индустрии. Имайки предвид, че по-голямото количество електроенергия в страната се произвежда от електроенергичните централи, използващи въглища, стачката на миньорите в на-

чалото на 2012 г., както и аварията през месец февруари в една от най-големите топлоелектрически централи в страната вероятно също са повлияли за негативните резултати в отрасъла през първото тримесечие на 2012 г.

Въпреки значително малкия си дял в БДС, отрасълът *събиране, пречистване и доставяне на води* се нареди на второ място по значимост за растежа на БДС, като отчете повишение от 55.1% в реално изражение, следван от *производството на машини и оборудване с общо и специално предназначение* с ръст от 17.7%.

Вследствие на влошената външна среда, в най-голяма степен бяха засегнати отраслите *производство на текстил, облекло, обувки и кожени изделия* и *производство на химични продукти*, при които приносят към растежа на БДС в промишлеността намаля от 1.7 пр.п. през 2011 г. на -0.6 пр.п. през 2012 г. и от 1.3 пр.п. на -0.1 пр.п.

Производството на текстил, облекло, обувки и кожени изделия отчете спад от 6% на годишна база при ръст от 17.8% през 2011 г. Освен забавянето на растежа на производството се наблюдаваше също и известно увеличение на дела на междинното потребление в брутната продукция. Това е индикатор, че производителите не са имали възможност да прехвърлят по-високите си разходи при производството върху крайната цена за потребителите и съответно е трябвало да намалят своята печалба.

Производството на основни метали също отчете понижение през изминалата година, както поради понижението на международните цени при металите, така и заради слабото външно търсене, и също допринесе за забавянето на ръста на БДС в промишлеността.

Табл. 1: Реален растеж на БДС и приноси към растежа в промишлеността

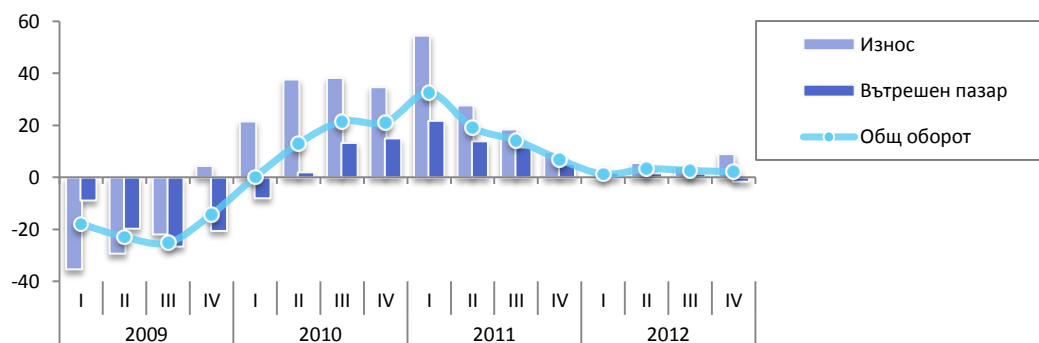
	Растеж за 2012 г. (%)	Принос към растежа на БДС в промишлеността, (пр.п.)
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	11.6	1.7
Събиране, пречистване и доставяне на води	55.1	1.1
Производство на машини и оборудване с общо и специално предназначение	17.7	0.7
Производство на мебели, производство неклассифицирано другаде	25.6	0.6
Ремонт и инсталиране на машини и оборудване	17.0	0.4
Производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти	28.8	0.4
Производство на лекарствени вещества и продукти	17.4	0.3
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия	-9.3	-1.6
Производство на текстил, облекло, обувки и кожени изделия	-6.0	-0.6
Производство на основни метали	-8.2	-0.5
Производство на кокс и рафинирани нефтопродукти	-22.3	-0.4
Производство на изделия от други неметални минерални суровини	-6.9	-0.3
Производство на химични продукти	-2.6	-0.1

Източник: Евростат, МФ

Динамиката на промишлеността в България се определя до голяма степен от външното търсене, тъй като около 40% от оборота в промишлеността се реализира на външните пазари. В резултат на неблагоприятното развитие на външната среда, слабата икономическа активност в ЕС и забавянето на ръста при цените на производител за износ, промишленото производство и продажби в България започнаха да се забавят още от второто тримесечие на 2011 г. и отчетоха сравнително слабо представяне през 2012 г.

Фиг. 4: Оборот в промишлеността

(изменение на годишна база, %)

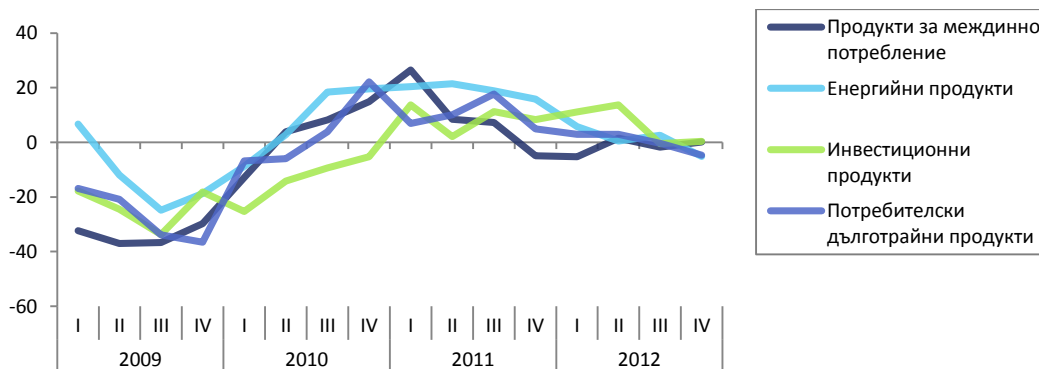

Източник: НСИ

След отчетеното забавяне при оборота на външния пазар от второто тримесечие на 2011 г., през второто тримесечие на 2012 г. темпът на изменение при продажбите започна да се стабилизира и достигна 4.8% средно за годината. Това бе основно в резултат на преустановяване на негативната тенденция при *производството на кокс и рафинирани нефтопродукти*. Положително развитие през годината се наблюдаваше и при *производството на електрически съоръжения*, а през последното тримесечие и *производството на основни метали*, което има най-голям дял в оборота на външния пазар, се върна на положителна територия, с което допринесе до голяма степен за ускоряването на растежа.

Фиг. 5: Промислени продажби на вътрешния пазар

(изменение на годишна база, %)

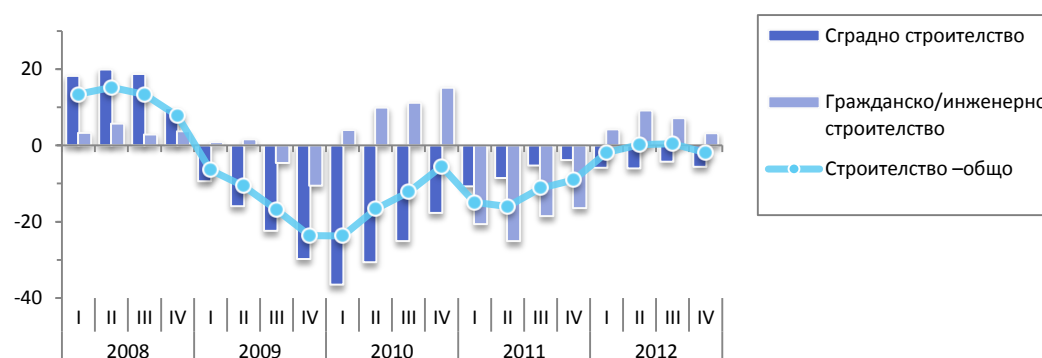

Източник: НСИ

Забавянето на ръста при продажбите на вътрешния пазар започна през второто тримесечие на 2011 г. и продължи през цялата 2012 г., като през четвърто тримесечие бе отчетен спад. В резултат, средно за годината беше отчетен незначителен ръст от 0.8% при повишение от 12.6% през 2011 г. Инвестиционните продукти се отличаваха с положителна динамика, водени предимно от *сектор ремонт и инсталиране на машини и оборудване*. За ускоряването на растежа през второто тримесечие допринесе и отчетеният ръст при *производството на машини и оборудване с общо и специално предназначение*, заемащ най-голям дял при инвестиционните продукти, но през втората половина на годината секторът се върна на негативна територия. В допълнение, неблагоприятната динамика при строителството се отрази в задълбочаване на спада при *производството на метални изделия за строителството*, а растежът при *сектор ремонт и инсталиране на машини и оборудване* започна да се забавя. Това доведе до пречупване на положителната динамика при инвестиционните стоки. Доброто представяне на тази група стоки е важен индикатор за бъдещото развитие на промишленото производство, тъй като води до подобряване на конкурентоспособността и увеличава стимулите за диверсификация на произведената продукция. При останалите основни групи стоки обаче не се наблюдаваха сигнали за подобрене. Продуктите за междинно потребление имаха разнопосочна динамика през 2012 г. и отчетоха слабо повишение през четвъртото тримесечие. През втората половина на годината потребителските дълготрайни продукти преминаха на негативна територия, а от четвърто тримесечие и енергийните продукти отчетоха спад за първи път от началото на 2010 г., с което допринесоха за неблагоприятното развитие при оборота на вътрешния пазар.

Спадът на БДС в строителството продължи четвърта поредна година и достигна 3.5% в реално изражение, при понижние от 2.2% през 2011 г. Слабата икономическа активност в страната, значителният обем готова строителна продукция, превишаваща платежоспособното търсене и затруднения достъп до кредитиране към малките и средни предприятия се очертаха като основни пречки за възстановяването на отрасъла.

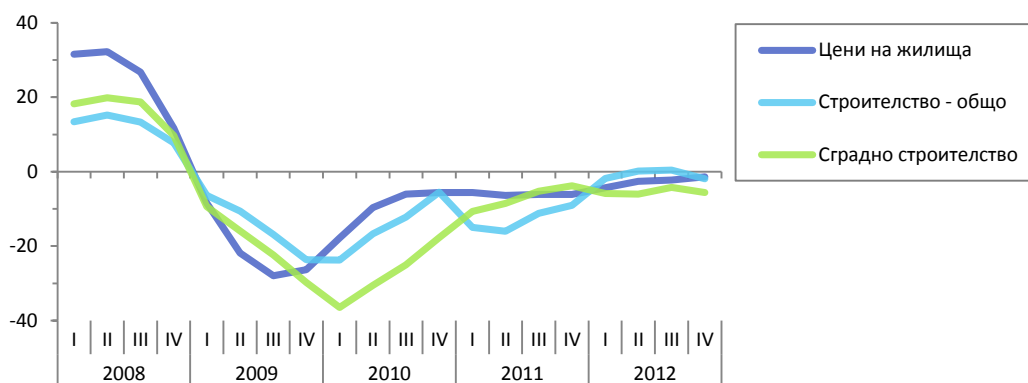
Фиг. 6: Динамика на строителната продукция
(изменение на годишна база, %)

Източник: НСИ

През 2012 г. средногодишният спад при индекса на строителната продукция се забави до 1.9% (при -9% през 2011 г.), в резултат на благоприятната динамика при гражданското строителство, подкрепена от нарастването на публичните капиталови разходи по изпълнението на големи инфраструктурни проекти. По данни за изпълнението на консолидираната фискална програма, капиталовите разходи за 2012 г. възлизат на 3 660.5 млн. лв., което представлява увеличение от 19.3% спрямо предходната година. За сравнение през 2011 г. бе реализиран спад от 15.9%. Помощите от европейски средства също нараснаха с около 67% при спад от 11.3% през 2011 г. През втората половина на годината растежите при гражданското строителство започнаха да се забавят. В същото време, динамиката на сградното строителство остана на негативна територия за четвърта поредна година.

Фиг. 7: Средни пазарни цени на жилищата и индекс на строителната продукция
(изменение на годишна база, %)

Източник: НСИ

За съживяването на строителната индустрия продължава да се разчита изключително много на обществените поръчки. По-голямата част от предприятията в отрасъла представляват малки и средни фирми, които не са в състояние да участват при възлагането на големите инфраструктурни проекти. Така броят на фирмите, които печелят поръчки е ограничен и трудно може да се стигне до възстановяване на отрасъла, докато не започне да се усеща известно съживяване и при сградното строителство. През 2011 г. започнаха да се появяват слаби сигнали за възстановяване на този тип строителство, като издадените разрешителни за строеж на нови сгради започнаха да нарастват още от първото тримесечие на 2011 г., но ниската икономическа активност в страната и несигурността относно развитието на европейската икономика забавиха търсенето и доведоха до пречупване на положителната динамика. В резултат на това, издадените разрешителни, както и общата разгърната застроена площ отново започнаха да спадат от началото на 2012 г. Подобна е и динамиката при изменението на цените на жилищата, като натрупаното им понижение за периода 2009-2012 г. е 35.4%. По-ниските цени вероятно също допринесоха за отчетения спад при сградното строителство, тъй като се отразяват в намаляване на печалбите на фирмите. През 2012 г. спадът на брутния опериращ

излишък в строителството се задълбочи и достигна 12.6%, при понижение от 1.1% през 2011 г.

През 2012 г. брутната добавена стойност в сектора на услугите отбеляза реален спад от 0.2%. През първото тримесечие от годината всички отрасли в сектора регистрираха намаление в добавената стойност, а през четвърто тримесечие беше отчетено съживяване и БДС в сектора нарасна с 1.2% спрямо съответния период на предходната година.

Агрегираният отрасъл *търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети; транспорт, складиране и пощи; хотелиерство и ресторантьорство* беше с основен положителен принос за годината, поради ръст на добавената стойност от 6.7% през периода октомври-декември. Отрасълът *сухопътен транспорт* отбеляза най-голямо годишно нарастване от 24.5%. *Търговията на едро* също допринесе положително за динамиката в сектора, а при *търговията на дребно* беше регистриран спад от 9.9% на добавената стойност и 2.3% на оборотите.

Отраслите *професионални дейности и научни изследвания; административни и спомагателни дейности и създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения* бяха с най-високи растежи през 2011 г. На тази база през 2012 г. при тях беше регистриран спад и те бяха с основен отрицателен принос за динамиката на БДС. Брутният опериращ излишък, който е показател за печалбата генерирана в тези сектори, също спадна през годината.

Табл. 2: Растеж на БДС и приноси към растежа в сектор услуги

	Растеж за 2012 г. (%)	Принос към растежа на БДС, (пр.п.)
Търговия; транспорт; пощи; хотелиерство и ресторантьорство	1.8	0.4
Държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа	1.0	0.1
Култура, спорт; дейности на домакинства	1.2	0.0
Операции с недвижими имоти	0.1	0.0
Финансови и застрахователни дейности	-1.9	-0.2
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	-3.6	-0.2
Професионални дейности и научни изследвания; административни и спомагателни дейности	-5.3	-0.3

Източник: НСИ, МФ

През 2012 г. за пръв път от три години насам беше регистриран реален ръст на добавената стойност в сектор селско и горско стопанство, лов и риболов (3.5%). Производителността на труда в сектора се увеличи, както поради оптимизация на заетостта, така и от направените инвестиции през предходните две години и ръста на кредитите в сектора. Ефективността на сектора също се подобри и относителния дял на БДС към брутната продукция достигна 39%, при 36% за 2011 г. и 40% за 2008 г. >>

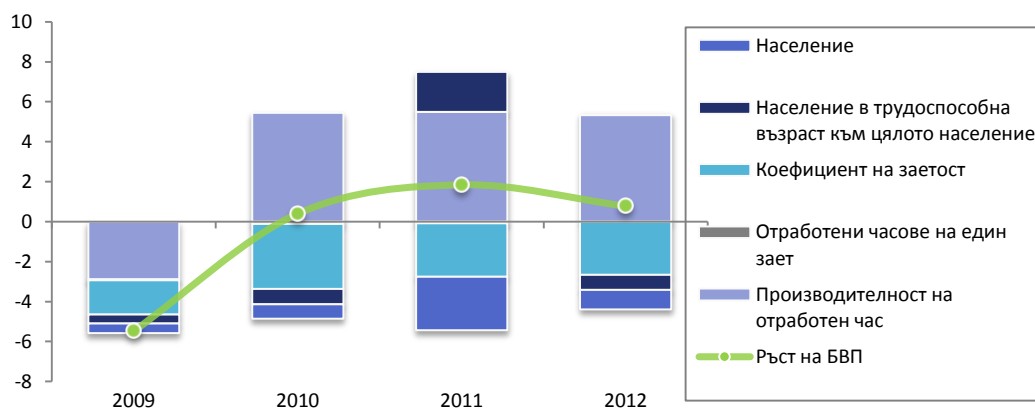
2. Пазар на труда

2.1 Заетост и безработица

Развитието на пазара на труда през 2012 г. бе обусловено от продължаващото оптимизиране на разходите за труд, което се отрази в по-нататъшен спад на заетостта и ръст на безработицата в страната.

Намалението на заетостта продължи да оказва ограничаващо влияние върху растежа на БВП. Спадът на заетите през изминалата година се задълбочи до 4.3%² и имаше най-голям отрицателен принос към динамиката на БВП, независимо, че негативните демографски процеси също повлияха отрицателно³. Икономическият растеж бе обусловен от нарастването на производителността на труда, която се повиши с над 5% за трета поредна година. За разлика от предходните три години, когато отработените часове на един зает намаляваха, през 2012 г. те се задържаха около нивото си от предходната година, което дава основания да се предположи, че работодателите не са използвали работното време като инструмент за адаптиране към икономическите условия, а са освобождавали работна сила.

Фиг. 8: Ръст на БВП по фактори на труд*
(производителност и използване на трудовия ресурс)

* Факторите са производителност на един отработен час и използване на труда, представено чрез измененията на отработените часове на един зает, коефициента на заетост, отношението на населението в трудоспособна възраст към цялото население, както и населението.

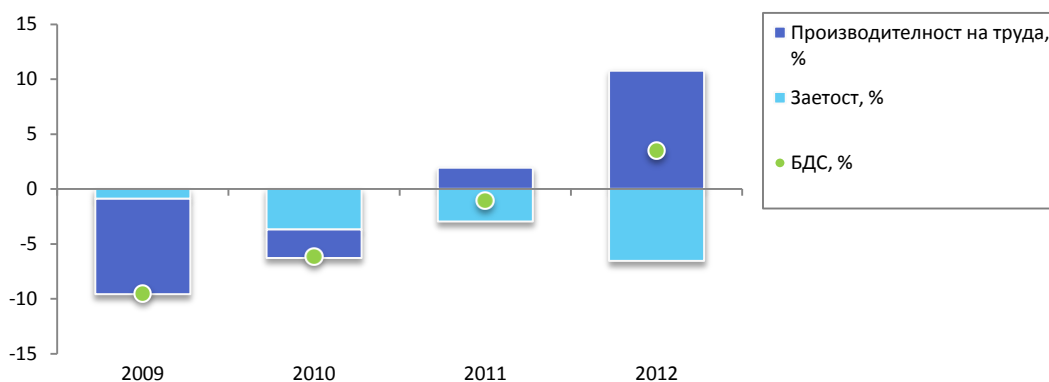
Източник: МФ

- 2 Анализът на заетостта се основава на данните от Системата на националните сметки.
- 3 През 2011 г. динамиката на населението бе силно повлияна от проведеното Преброяване на населението, съгласно което, общото население се характеризираше със спад от 2.7%, докато населението в трудоспособна възраст (15-64 г.) регистрира доста по-слабо намаление от 0.7% на годишна база. Това обуслови и по-високия дял на трудоспособното в общото население през 2011 г. спрямо 2010 г.

Ускореният темп на намаление на заетите през 2012 г. бе свързан с по-неблагоприятната динамика на заетите в *селското стопанство*, обръщането в тенденцията на циклично подобрене на заетостта в *промишлеността*, наблюдавана през 2011 г., както и отбелязания спад на заетите в *част от дейностите в сектора на услугите*, които в периода 2008 – 2011 г. не се характеризираха с намаление на трудовия ресурс.

Селското стопанство имаше най-голям принос за ускорената негативна динамика на заетостта през 2012 г. Макар че броят на заетите в *селското стопанство* следва тенденция на намаление през последните повече от десет години⁴, в резултат на реструктурирането на заетостта към сектора на индустрията и най-вече към този на услугите, от 2009 г. насам намалението на заетата работна сила там се интензифицира и през 2012 г. спадът на заетите почти достигна сумата от регистрираните намаления през предходните две години, в размер на 6.6%. Независимо от това, обаче, брутната добавена стойност се повиши в реално изражение за първи път след понижение от три поредни години, подкрепена от значителното нарастване на производителността на труда с 10.8% спрямо 2011 г. Твърде възможно е увеличената производителност в *селското стопанство* да е свързана с инвестиции в машини и оборудване. Последното намира потвърждение в данните за разходите за придобиване на дълготрайни материални активни, които нараснаха през 2010 и 2011 г., както и в ръста на кредитите към сектора, наблюдаван през 2011 и 2012 г. Европейското и националното финансиране на отрасъла са основни фактори за повишените приходи на единица използван ресурс. Съгласно предварителната оценка на икономическите сметки за *селското стопанство* през 2012 г. доходът по факторни разходи нарасна с 9.8% спрямо 2011 г., а нетният опериращ излишък се повиши с 10.4%, което се дължи основно на увеличените субсидии.

Фиг. 9: Избрани показатели в селското стопанство

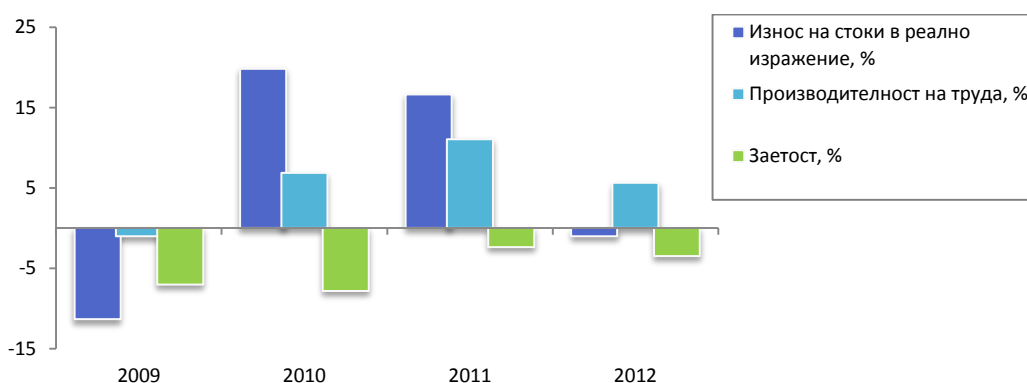

Източник: НСИ

4 Единствено през 2008 г. се наблюдаваше увеличение на заетостта.

С новия негативен цикъл във външното търсене темпът на намаление на заетите в промишлеността отново се ускори. Ревизираните данни за заетостта за 2011 и 2012 г.⁵ показаха, че динамиката на заетите в промишлеността следва промяната във външното търсене, със съответното отражение върху активността на експортно-ориентираните отрасли на икономиката. Така след отбелязания пик в намалението на заетите през първата половина на 2010 г., икономическите дейности от промишлеността бързо ограничиха освобождаването на трудов ресурс и през 2011 г. се наблюдаваше известно възстановяване на заетостта⁶. Така увеличеният износ и нарасналото външно търсене подпомогнаха процеса по наемане на труд в експортно-ориентираните предприятия на преработващата промишленост, а реструктурирането на заетостта към по-високо квалифицирана работна сила спомогна за увеличението на производителността на труда. С отслабването във външното търсене от втората половина на 2011 г. и през 2012 г., промишлените отрасли отново започнаха да освобождават наети лица, като темпът на намаление на общата заетост в сектора постепенно се ускори и достигна среден за годината спад от 3.5%.

Фиг. 10: Динамика на износа на стоки, производителността и заетостта в промишлеността

Източник: НСИ, МФ

Все пак, част от отраслите в преработващата промишленост, които постигнаха положителен ръст на заетостта през 2011 г., успяха да запазят тази тенденция и през 2012 г., макар и да не повлияха върху динамиката на общата заетост в промишлеността. Това бе характерно за производството на хартия и изделия от хартия, производството на компютърни, електронни и оптични продукти, и производството на електрическо оборудване, независимо, че първият и третият отрасли регистрираха спад на добавената стойност и съответно намаление на производителността на труда. След отбелязаното намаление на заетите през 2009 г. две икономически дейности – производство на фармацевтични продукти и про-

⁵ Ревизиите на данните бяха публикувани през март 2013 г.

⁶ Окончателните данни за наетите на трудово и служебно правоотношение лица през 2011 г. дори показаха увеличение от 0.7% на наетите в преработващата промишленост за първи път от началото на кризата до сега, подкрепено от по-големия брой на новоприетите спрямо освободените от работа лица.

изводство на моторни превозни средства – показаха увеличение на заетостта и през трите години от 2010 г. насам, заедно с повишение на производителността на труда и увеличение на новосъздадения доход. През 2012 г. производствата на машини и съоръжения, на друго транспортно оборудване и на мебели възстановиха положителния темп на изменение на заетите, като ръста на износа в тези групи стоки остана положителен, а добавената стойност се повиши с темпове, близки до отбелязаните през предходната година.

Табл. 3: БДС, производителност на труда и заетост в избрани дейности на преработващата промишленост

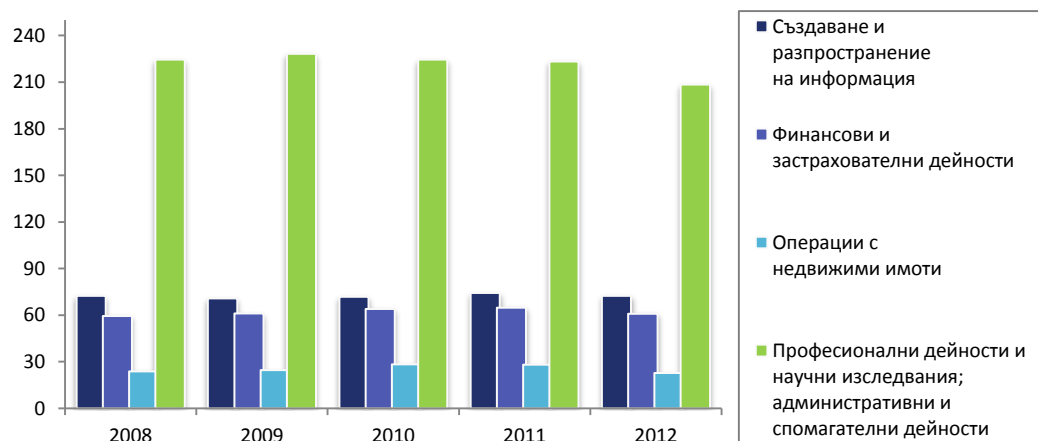
Икономически дейности	Година	БДС в реално изражение, %	Производителност на труда, %	Заетост, %
Производство на хартия и изделия от хартия	2009	-0.5	9.4	-9.1
	2010	9.6	17.1	-6.4
	2011	6.6	5.5	1.0
	2012	-14.0	-14.9	1.0
Производство на компютърни, електронни и оптични продукти	2009	-31.2	-28.6	-3.7
	2010	14.2	24.7	-8.4
	2011	16.6	12.8	3.3
	2012	28.8	27.7	0.8
Производство на електрическо оборудване	2009	-23.3	-17.4	-7.1
	2010	-2.3	-1.8	-0.5
	2011	-11.8	-12.3	0.6
	2012	-4.1	-8.1	4.4
Производство на фармацевтични продукти	2009	-7.5	3.0	-10.3
	2010	9.5	6.5	2.9
	2011	8.4	4.1	4.2
	2012	17.4	14.4	2.7
Производство на моторни превозни средства	2009	-5.0	-0.9	-4.1
	2010	6.2	-0.1	6.4
	2011	37.5	15.5	19.0
	2012	3.4	0.8	2.5
Производство на машини и съоръжения	2009	-39.0	-37.4	-2.4
	2010	7.9	17.8	-8.4
	2011	23.6	26.7	-2.4
	2012	17.8	12.7	4.4
Производство на моторни превозни средства	2009	-5.0	-0.9	-4.1
	2010	6.2	-0.1	6.4
	2011	37.5	15.5	19.0
	2012	3.4	0.8	2.5
Производство на друго транспортно оборудване	2009	-35.2	-32.7	-3.6
	2010	2.3	-3.2	5.7
	2011	24.6	31.7	-5.4
	2012	34.6	29.7	3.8
Производство на мебели	2009	-10.7	-3.4	-7.5
	2010	-7.9	-0.8	-7.1
	2011	33.7	38.6	-3.5
	2012	25.6	15.8	8.5

Източник: Евростат, МФ

Цикличното влошаване в развитието на заетостта в *промишлеността* през 2012 г. бе неутрализирано от продължаващото забавяне в темпа на намаление на заетите в *строителството*, в резултат на което, общият спад на заетостта в *индустрията* се задържа около темпа си на изменение през 2011 г. (от 5%). Икономическата активност в *строителството* остана потисната и през 2012 г., независимо от ръста в гражданското строителство, подкрепен от реализацията на инфраструктурни проекти. Последното не бе достатъчно, за да окаже силно влияние върху динамиката на заетостта в отрасъла и това обяснява все още силния, макар и със забавящ се темп, спад на заетите от 10.4% спрямо 2011 г.

Част от икономическите дейности в сектора на услугите също оказаха влияние за по-бързия спад на общия брой на заетите през 2012 г. Отраслите *създаване и разпространение на информация, финансови и застрахователни дейности, операции с недвижими имоти, както и професионални дейности, научни изследвания, административни и спомагателни дейности* не предприеха сериозни изменения в заетостта в периода 2008–2011 г. и към 2011 г. броят на заетите в първите три отрасли дори беше по-висок спрямо 2008 г., а в последния спадът на заетите беше незначителен, в размер на 0.5%. През 2012 г. обаче и в четирите отрасли се наблюдаваше по-съществено намаление на заетостта, което варираше между 2.5% и 18.9%, придружено и от намаление на новосъздадения доход, като единствено в операциите с *недвижими имоти* добавената стойност се запази около нивото си от предходната година.

Фиг. 11: Брой заети в избрани дейности от услугите
(хил. души)

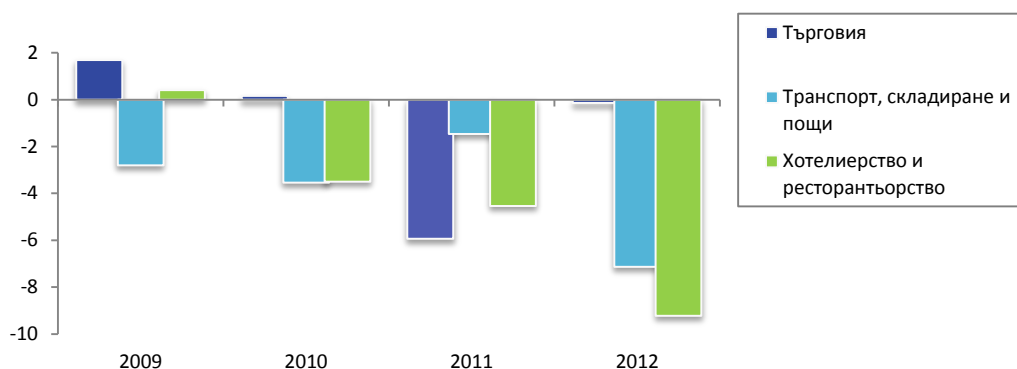

Източник: НСИ

Същевременно, агрегираният отрасъл *търговия, транспорт и хотелиерство и ресторантьорство* продължи да допринася в най-голяма степен за продължаващия спад на заетите в услугите, но темпът на намаление на заетостта се забави спрямо предходната година до 3.2%. Последното бе обусловено от възстановяването на заетостта в *търговията*, което се случи благодарение на отбелязания рас-

теж в подотрасъла *търговия на едро и дребно с автомобили и мотоциклети*, както и на възстановяването на заетостта в подотрасъла *търговия на едро*, докато заетостта в *търговията на дребно* продължи да намалява, което кореспондираше със слабата икономическа активност там. След като през 2011 г. заетостта в *сухопътния транспорт* се задържа около нивото си от 2011 г. и бе основният фактор за понижения годишен спад на общата заетост в отрасъл *транспорт, складиране и пощи*, през 2012 г. негативната динамика в подотрасъла отново се задълбочи и допринесе в най-голяма степен за значителното намаление на общата заетост от 7.1% спрямо 2011 г. В *хотелиерството и ресторантьорството* спадът на заетостта също се ускори през 2012 г. до 9.2% на годишна база.

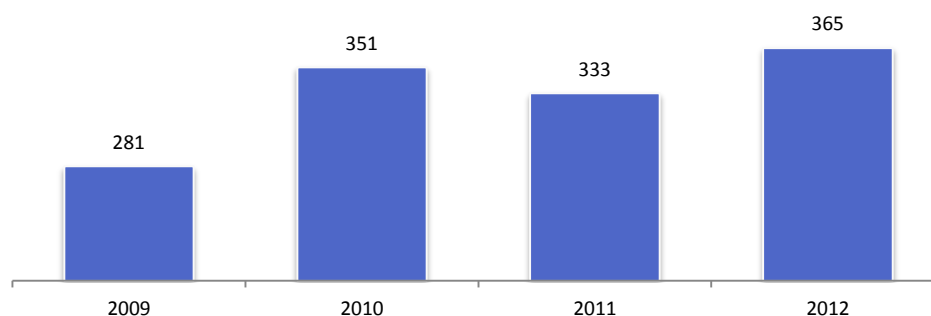
Фиг. 12: Динамика на заетостта в избрани дейности на услугите (в %)

Източник: Евростат, МФ

Единственият отрасъл, който през 2012 г. се характеризираше с положителен принос към динамиката на общата заетост в страната бе държавно управление, образование, хуманно здравеопазване и социална работа, свързано в основна степен с вече осъщественото през предходните три години оптимизиране на наетите в държавната администрация.

Фиг. 13: Средномесечен брой на регистрираните безработни (хил. души)

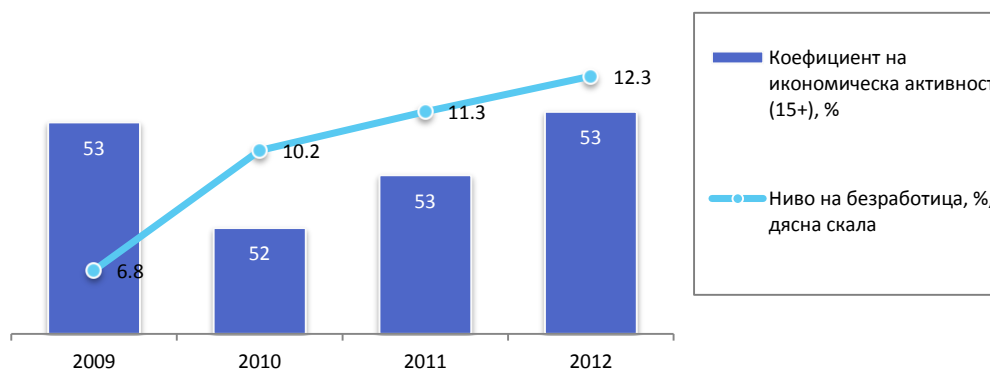

Източник: АЗ

Наблюдаваното възстановяване на заетостта в голяма част от икономическите дейности през 2011 г. и последвалият нов цикъл на спад през 2012 г. намира отражение и в данните за регистрираната безработицата в страната. През 2011 г. броят на безработните, по данни на Агенция по заетостта, се понижи с 5.2%, като се наблюдаваше и низходяща динамика в средномесечния брой на освободените от работа лица, които се регистрират в бюрата по труда. През 2012 г. и двата показателя следваха възходяща динамика, като броят на безработните се увеличи с 9.6%.

Според данните от Наблюдението на работната сила нивото на безработица от 12.3% през 2012 г. достигна своята май-висока стойност за последните девет години. В същото време, намалението на работната сила, което се наблюдаваше от началото на кризата, започна да се свива от 2011 г. и през 2012 г. тя дори отчете слабо увеличение спрямо предходната година. Броят на обезкуражените намалю с 3.2% в сравнение с 2011 г., а коефициентът на икономическа активност се повиши до 53.1%⁷. Твърде вероятно е след подобряването на пазара на труда през 2011 г., по-голямата част от новозагубилите работа през 2012 г. да са решили да останат в работната сила, а част от неактивните да са се върнали в икономически активното население, в очакване на повече възможности за заетост. Последното е фактор за задържане на високото ниво на безработица, поради ограничените възможности за наемане на труд.

Фиг. 14: Ниво на безработица и коефициент на икономическа активност

Източник: НСИ

2.2 Доходи и производителност на труда

В условията на ограничена икономическа активност в страната разходите на работодателите за труд като дял от добавената стойност през 2012 г. продължиха да намаляват. Данните за разпределението на дохода показват, че делът на компенсациите на наетите лица (КН) в брутната добавена стойност (БДС), разгледано общо за икономиката, се понижава до 43.2% спрямо 43.8% през 2011 г.⁸ Наблюдаваната низходяща тенденция в развитието на показателя бе обусловена от изпре-

⁷ Във възрастовата група 15+.

⁸ По данни на Евростат.

варващия номинален растеж на БДС (2.3% на годишна база) спрямо този на КН (1%). От гледна точка на разпределението на доходната сметка по икономически дейности основен принос имаха дейностите в рамките на сектор услуги. Разходите за труд в него се понижиха номинално с 1%, докато БДС отчете растеж от 0.9% на годишна база, което от своя страна доведе до понижение на дела на КН/БДС до 46.3%. В по-голямата част от дейностите от сферата на услугите се наблюдаваше спад на компенсациите на наетите спрямо предходната година, което доведе до намаление на разглежданото отношение. С по-ниски стойности на КН/БДС се характеризираха финансови и застрахователни дейности, транспорт и професионални дейности.

Табл. 4: Дял на разходите за труд в brutната добавена стойност по икономически дейности

Икономически дейности	Дял на разходите за труд, КН/БДС (%)		Номинален растеж на КН (%)	Номинален растеж на БДС (%)
	2011 г.	2012 г.	2012/2011	2012/2011
Общо	43.8	43.2	1.0	2.3
Селско стопанство	18.1	15.9	6.5	21.2
Индустрия	41.1	42.5	5.3	1.7
Добив	31.4	33.4	2.1	-3.8
Преработваща промишленост	45.1	45.8	6.0	4.6
Производство на електроенергия	34.8	34.5	-2.1	-1.1
Доставяне на води	61.1	55.3	22.8	35.6
Строителство	35.4	39.5	4.1	-6.7
Услуги	47.2	46.3	-1.0	0.9
Търговия	48.0	49.9	0.0	-3.7
Транспорт	50.2	40.4	-6.2	16.6
Хотели и ресторанти	67.2	70.0	-20.4	-23.6
Информационни дейности	43.9	47.2	4.8	-2.7
Финансови и застрахователни дейности	29.6	27.0	-8.7	0.2
Професионални дейности	56.7	52.6	-0.5	7.3
Административни дейности	61.7	78.1	2.6	-19.0

Източник: Евростат, МФ

Повишен дял на разходите за труд беше регистриран в търговия, хотели и ресторанти, информационни и административни дейности.

За разлика от услугите, сектор индустрия се характеризираше с повишение на дела на разходите за труд в добавената стойност от 41.1% през 2011 г. до 42.5% през 2012 г., което бе обусловено от по-високия растеж на КН (5.3%) спрямо този на БДС (1.7%). Водещо влияние оказаха строителството и добивната промишленост. По отношение на строителството трябва да се отбележи, че при строителството на сгради, което имаше основен принос за спада на добавената стойност в дейността, работодателите са успели до голяма степен да адаптират и разходите си в съответствие с намалената икономическата активност. В рамките на добивната промишленост, единствено при добива на въглища се наблюдаваше повишаване на разходите за труд в условията на намаление на производството, докато при добива на други неметални материали и суровини и добива на метални руди разглежданите по-

казатели се изменяха в една и съща посока. В преработващата промишленост делът на разходите за труд отчете слабо повишение до 45.8% през 2012 г. Водещо влияние за възходящата динамика на компенсациите на наетите лица имаха производство на машини и оборудване, дървен материал, компютърна техника, мебели⁹ и пластмаса, като в по-голямата част от разглежданите дейности тя се обуславяше от растежа на brutната добавена стойност.

Табл. 5: Номинално изменение на компенсациите на наетите лица, добавената стойност и оборота за износ в избрани дейности на преработващата промишленост през 2012 г.

Икономически дейности	Номинален растеж на КН (%)	Номинален растеж на БДС (%)	Индекс на оборота за износ
Производство на машини и оборудване	19.2	32.5	100.6
Производство на дървен материал	16.1	-11.2	102.8
Производство на компютърна и комуникационна техника	14.0	26.8	89.4
Производство на изделия от каучук, пластмаси и други неметални минерал	10.7	-0.7	107.5
Производство, неклассифицирано другаде	11.8	19.4	116.1

Източник: НСИ, Евростат, МФ

По данни от доходната сметка през 2012 г. средната работната заплата¹⁰ отчете номинален растеж от 5% и се характеризираше със забавяне спрямо 2011 г. Водещ принос за растежа на средната работна заплата в икономиката имаше сектор индустрия и по-конкретно преработващата промишленост (10.1%), доставяне на води (20.2%) и в по-слаба степен строителството (16.1%). От сферата на услугите влияние оказаха информационни (8.2%), професионални (15%) и административни дейности (7.5%). Наблюдаваната динамика в по-голяма част от разглежданите дейности бе свързана с растеж на производителността на труда. През 2012 г. част от икономическите дейности отчетоха номинален спад на работната заплата, което бе най-ясно изразено в хотели и ресторанти (-13.4%), финансово посредничество (-2.4%) и търговия (-1.2%).

Развитието на доходите от труд през 2012 г. до голяма степен бе потвърдено и от данните за наетите и заплатите от Наблюдението на предприятията в по-голямата част от икономическите дейности. Сравнението на динамиката на средствата за работна заплата между данните от Наблюдението на предприятията и СНС показват, че основните различия се наблюдават в дейностите от сферата на услугите, което се дължи на съществуващите методологични различия между двете наблюдения. В сектор индустрия с различия се характеризираше строителството, докато в добива и преработващата промишленост растежът на средствата за работна заплата бе съпоставим.

⁹ Производство на мебели е включено в производство, неклассифицирано другаде.

¹⁰ Разходи за работна заплата на един нает според концепцията на СНС.

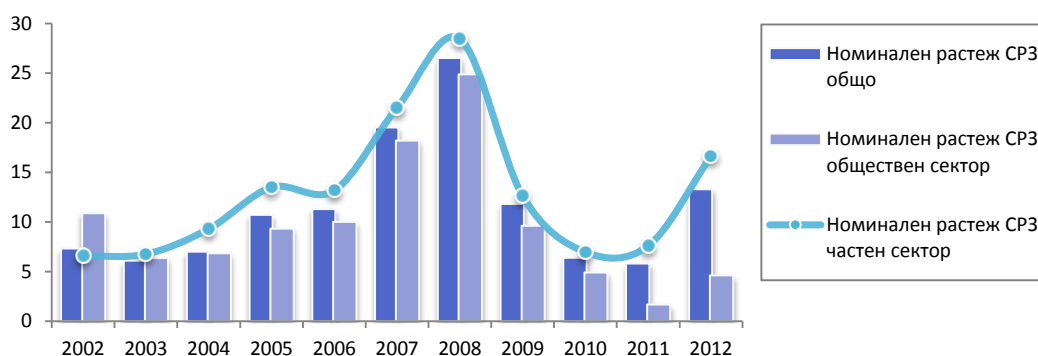
Табл. 6: Динамика на средствата за работна заплата през 2012 г., в %

Икономически дейности	Наблюдение на предприятията	СНС
Общо	10.2	0.4
Селско стопанство	8.5	7.8
Индустрия без строителство	5.6	5.0
Строителство	-5.9	2.2
Услуги	13.3	-1.5

Източник: Евростат, НСИ, МФ

Според предварителните годишни данни на НСИ от Наблюдението на предприятията през 2012 г. растежът на средната работна заплата общо за икономиката бе 13.3% в номинално и 10.7%¹¹ в реално изражение спрямо предходната година. В обществения сектор номиналният растеж на показателя се ускори до 4.6%, а в реално изражение – до 2.2%. В частния сектор на икономиката средната работна заплата се характеризираше със значително по-високи темпове на изменение – 16.6% в номинално и 14% в реално изражение.

Фиг. 15: Динамика на средната работна заплата (СРЗ) по сектори, в %

Източник: НСИ, МФ

През 2012 г. работната заплата средно за целия бюджетен сектор се повиши номинално с 3.4%, а реално – с 1%. В държавно управление номиналното нарастване на показателя се забави на годишна база и възлезе на 1.9%, а в реално изражение дори отчете слабо понижение от 0.4%. В образование и здравеопазване заплатите се изменяха с темпове съпоставими с тези от предходната година, регистрирайки номинален растеж съответно от 4.8% и 6.2% и реален от 2.4% и 3.8%. Динамиката на заплатите в бюджетния сектор показва, че техният принос към растежа на средните доходи в икономиката беше незначителен. Това се потвърждава и от сравнението между развитието на разходите за труд в бюджетния сектор, в т.ч. заплати и наети лица в България, и средното за ЕС-27 ниво. Оценяването на динамиката на разглеждания показател през 2012 г. показва наличието на сравнително предимство както в контекста на разходната политика на правителството, така и по отноше-

¹¹ Дефлиран с ХИПЦ.

ние на конкурентните позиции на частния сектор на икономиката. Наблюдаваното развитие следваше процесите на фискална консолидация на правителството, изразяващи се в значително намаление на наетите лица от началото на 2009 г. и силно забавяне на ръста и дори намаление на средната работна заплата в сектора. Вследствие на предприетите мерки, делът на компенсациите на наетите лица в БВП и общите разходи се понижи до 8.9% спрямо 9.2% през предходната година, оставяйки по-нисък от средноевропейската стойност на разглеждания показател. Това, от своя страна, позволи средната работна заплата в бюджетния сектор да остане на ниво, което не оказва натиск върху доходите в частния сектор. По данни на Евростат през 2012 г. отношението между заплатата в бюджетния сектор и тази във финансовия сектор (0.5) и преработващата промишленост (1.4)¹² в българската икономика е съпоставимо със средното за страните от ЕС-27 ниво.

Табл. 7: Избрани показатели, свързани с разходите за труд в бюджетния сектор в България и Европа, 2012 г.

	Компенсации на наетите лица в бюджетен сектор (% от БВП)	Отношение между СРЗ в бюджетен и финансов сектор	Отношение между СРЗ в бюджетен сектор и преработващата промишленост
България	8.9	0.5	1.4
ЕС-27	10.7	0.7	1.3

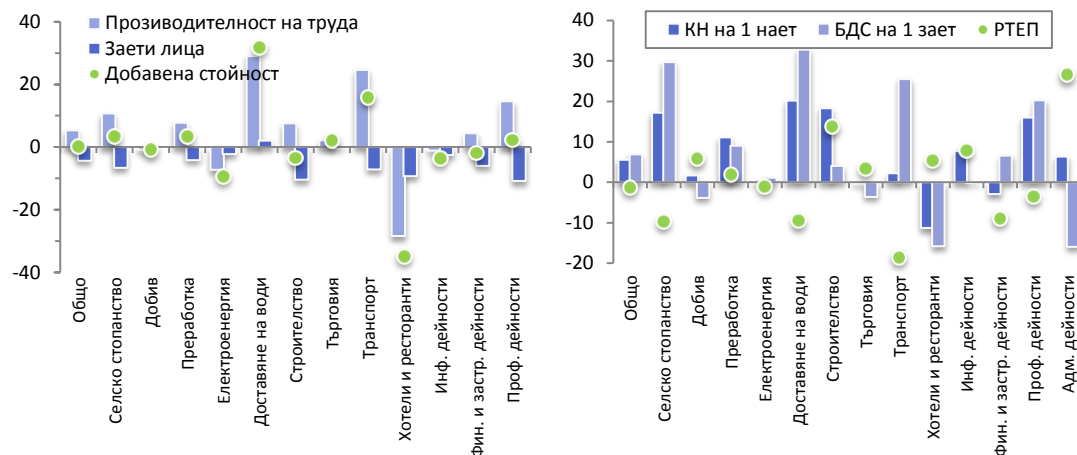
Източник: Евростат, НСИ, МФ

Продължаващите процеси на оптимизиране на заетостта повлияха положително върху динамиката на производителността на труда¹³. През 2012 г. реалният растеж на показателя възлезе на 5.4% спрямо година назад, продължавайки наблюдаваната от предходните няколко години възходяща тенденция на развитие. И трите агрегирани икономически сектора имаха близки като стойност приноси за задържане на високия темп на растеж на показателя. Производителността на труда в селското стопанство се повиши реално с 10.9%, отчитайки съществено ускорение спрямо 2011 г. В услугите темпът на нарастване на производителността възлезе на 3.2% и бе близък до отчетеното през 2011 г. ниво, а в индустрията се наблюдаваше забавяне на годишна база до 6%. Разгледано по икономически дейности, тези, в които растежът на добавената стойност имаше водещ принос, бяха доставяне на води (31.8% реален растеж на БДС спрямо 2.1% растеж на заетите лица), транспорт (15.8% спрямо 7.1%) и търговия (2.1% спрямо 0.1%). В рамките на сектор индустрия с възходяща динамика на БДС се характеризираше и преработващата промишленост (3.4%), а в сферата на услугите – професионалните дейности (2.3%). В останалите дейности, които регистрират реален растеж на производителността на труда се наблюдаваше ускорен спад на заетите лица спрямо този на добавената стойност.

¹² Изборът на финансовото посредничество и преработващата промишленост като дейности за сравнение от гл. т. на натиск от страна на бюджетния сектор върху частния сектор се обуславя от факта, че разглежданите дейности се характеризират с висока степен на развитие на пазарните механизми

¹³ Показателят е изчислен като отношение между БВП по постоянни цени и броя на заетите лица по данни от СНС.

Фиг. 16: Декомпозиция на реалния растеж на производителността на труда и РТЕП по икономически дейности, 2012 г.

Източник: Евростат, МФ

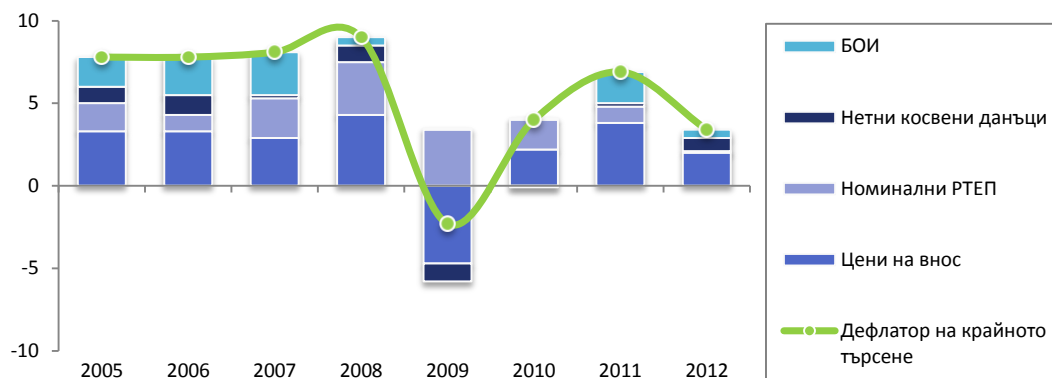
Възходящата динамика на производителността на труда оказва благоприятно влияние върху развитието на реалните разходи за труд на единица продукция (РТЕП), продължавайки наблюдаваната през изминалата година низходяща тенденция. Оптимизирането на разходите за труд беше осъществено по линия на освобождаване на заети лица, докато компенсациите на наетите лица продължи да се повишава, въпреки че тяхната динамика отчете съществено забавяне. През 2012 г. спадът на реалните РТЕП възлезе на 1.2%, като с низходяща динамика се характеризираха селско стопанство (9.6%) и услуги (1.6%). В сектор индустрия стойността на показателя се повиши с 4.1% с водещ принос на строителство (13.6%), добивната (5.7%) и преработваща промишленост (1.9%). От гледна точка на конкурентоспособността на българската икономика е важно да се оцени динамиката на РТЕП в дейностите от преработващата промишленост, голяма част от които са ефективно изложени на конкуренция от страна на световния пазар. По-детайлните данни за динамиката на РТЕП в преработващата промишленост показват, че дейностите, които имат най-съществен принос към износа, се характеризираха с низходяща динамика на разходите за труд, което е индикатор за запазване и подобрене на конкурентните позиции на българските фирми.

Динамиката на доходите и производителността на труда през 2012 г. оказаха благоприятен ефект по отношение на поддържането на разходната и ценовата конкурентоспособност на икономиката. Динамиката на реалните РТЕП¹⁴ през 2012 г. в българската икономика бе значително по-благоприятна спрямо средноевропейското ниво (-2% спрямо 0.5%), в резултат от изпреварващия растеж на производителността на труда. В контекста на ценовата конкурентоспособност на иконо-

¹⁴ Реалните разходи за труд са изчислени като отношение между компенсациите на един нает и БВП на един зает по текущи цени според концепцията на СНС.

миката, измерена чрез номиналните РТЕП¹⁵, следва да се отбележи, че последните се запазиха на близко спрямо предходната година ниво (0.2%), докато в страните от ЕС показателят се повиши с 2.9%. В допълнение, оценката за дефлатора на крайното търсене¹⁶, измерващ каналите на инфлационен натиск в икономиката, показва, че през 2012 г. водещ принос към неговия растеж имаха цените на вноса (46%) и brutният опериращ излишък (33%). Влиянието на номиналните РТЕП през текущия период остана незначително (15%), следвайки наблюдаваната през последните няколко години низходяща тенденция на развитие.

Фиг. 17: Приноси към дефлатора на крайното търсене

Източник: АМЕСО

>>

¹⁵ Номиналните разходи за труд са изчислени като отношение между компенсациите на един нает по текущи цени и БВП на един зает по постоянни цени според концепцията на СНС.

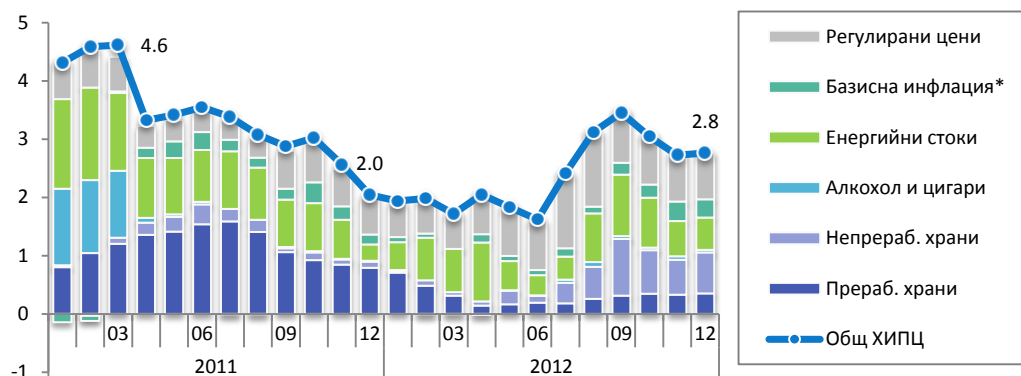
¹⁶ Според методология Евростат (АМЕСО).

3. Инфлация

Инфлацията през 2012 г. остана на сравнително ниско ниво, като средногодишната ѝ стойност измерена чрез ХИПЦ възлезе на 2.4%. Динамиката ѝ през годината се определяше основно от развитието на международните цени на храните и енергийните стоки, както и от промени в административните цени.

Изменението на потребителските цени по месеци на годишна база продължи да се забавя през първата половина на годината, като достигна най-ниската си стойност от 1.6% през месец юни. Последвалото ускорено поскъпване на зърнените храни на международните пазари, както и еднократният ефект от увеличението на цените на електроенергията през юли, доведоха до осезаемо ускорение на инфлацията през третото тримесечие. През последните три месеца на годината инфлационният натиск в страната отслабна, а инфлацията в края на годината се забави до 2.8%.

Фиг. 18: Темп на инфлация (%) и приноси по основни компоненти на ХИПЦ (пр.п.)
(спрямо съответния месец на предходната година)

* От общия индекс са изключени храните, енергийните стоки, алкохолът и тютюневите изделия.
Източник: НСИ, МФ

Натрупаната инфлация в края на 2012 г. бе по-висока от средното за ЕС (2.3%), въпреки отчетливия принос на промените в данъчната политика за много от страните-членки на Съюза. Изчисленията на Евростат показват, че няма разлика между общата инфлация и индекса при постоянно ниво на данъците¹⁷ за България, докато за ЕС-27 вторият индикатор бе с 0.5 пр.п. по-нисък. Така разликата в нивата на инфлация могат да бъдат обяснени по-скоро с динамиката на цените на енергийните стоки, което включва повишението на цените на електроенергията в България, както и по-отчетливото забавяне на темпа на поскъпване на автомобилните горива средно за ЕС към декември 2012 г.

¹⁷ т.нар. HICP at constant tax rates изолира влиянието на промените в косвените данъци (ДДС и акцизни ставки) за изменението на потребителските цени.

По отношение на средногодишната инфлация, повишението на индекса в страната бе под средното за Съюза (2.6%). България изпълняваше маастрихтския критерий за инфлация почти през цялата година, като единствено през януари бе с 0.1 пр.п. над референтната стойност.

През първата половина на годината инфлацията при **храните** продължи да се забавя по месеци на годишна база, повлияна до голяма степен от благоприятната динамика при международните цени на тези продукти. В началото на третото тримесечие обаче данните за слабата зърнена реколта в световен мащаб доведоха до рязко повишение в цените на зърнените храни на международните пазари, което в ляво изразжение достигна 28.3%¹⁸ на годишна база през юли. Последва ускорение в темпа на изменение на вътрешните цени, основно при растителните масла и мазнини и в по-малка степен при цените на хляба и хлебните изделия. Вторичен ефект по линия на по-високи разходи за фураж бе наблюдаван при цените на месо и месни продукти, както и в групата мляко, млечни произведения и яйца. Поскъпването на хранителните продукти достигна 4.6% към декември, а приносът им за формиране на общата инфлация в края на 2012 г. бе най-висок в размер на 1.05 пр.п.

За разлика от предходната година, през 2012 г. непреработените храни имаха основно влияние за нарастването на цените на хранителните продукти, което се прояви най-отчетливо през втората половина на годината. Поскъпването им към декември в сравнение със съответния месец на предходната година възлезе на 8.3%. С най-голям принос се открие групата месо и месни продукти (0.38 пр.п.), следвана от зеленчуците (0.22 пр.п.). Динамиката на цените при тези две групи се дължеше както на вторични ефекти от по-високи разходи за фураж в сектора животновъдство, но също така и на наблюдаваната тенденция през последните десет години за намаляване на общото производство на плодове и зеленчуци¹⁹ в България и по-високата зависимост от внос.

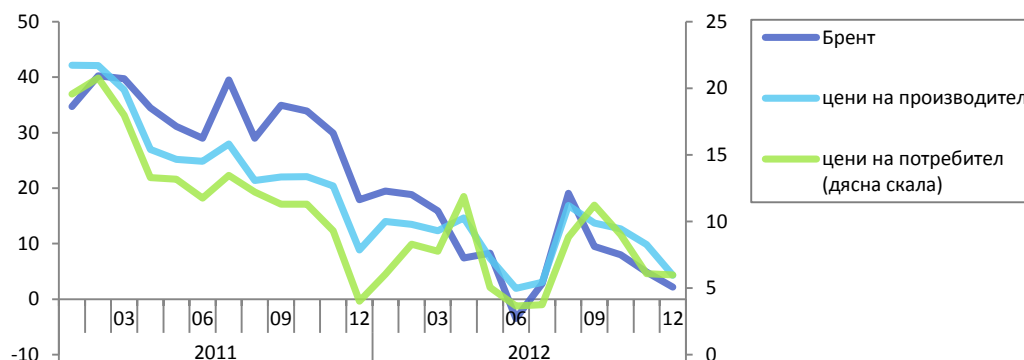
Динамиката при пазарните цени на енергийните стоки през годината следваше развитието на международните цени на суровия петрол. След отчетеното забавяне в края на 2011 г., в началото на 2012 г. цените на автомобилните горива се повишиха значително, като темпът им на изменение достигна 11.8% на годишна база към април. Основен фактор за възходящата им динамика бе поскъпването на петрола на международните пазари под влияние на наложените санкции от страна на САЩ и ЕС върху външната търговия и банковата система на Иран. През януари бе направено планираното увеличение на акциза върху дизела, както и въвеждането на задължителна биосъставка за този вид гориво в размер на 5%, но според направените оценки тези административни промени имат относително малък принос за изменението на общия индекс (0.03 пр.п.). Не се очаква данъчната политика да оказва влияние върху динамиката на потребителските цени през следващите години, тъй като хармонизацията на акцизните ставки при течните горива беше приключена в началото на 2013 г.

18. По данни от Световната банка

19. По данни от публикации на МЗХ, отдел "Агростатистика".

Фиг. 19: Динамика на цените на течните горива

(% , промяна спрямо съответния месец на предходната година)

Източник: НСИ, МФ

Дълговата криза в еврозоната, политическата несигурност в Гърция и забавянето на икономическия растеж на Китай повлияха негативно на очакванията за търсенето на петрол в световен мащаб и съответно доведоха до намаляване на цената му през второто тримесечие. Годишната инфлация при горивата се забави съществено до 3.6% в средата на годината. Последва ново повишение в цената на петрола през юли под влияние на характерното за сезона нарастване на търсенето, а вътрешните цени на горивата отново започнаха да се ускоряват до 11.1% през септември. С успокояването на пазарната конюнктура през последното тримесечие, както и засилването на еврото спрямо щатския долар, горивата отчетоха поевтиняване в рамките на три поредни месеца, а поскъпването им се забави до 6% в края на 2012 г.

Крехкото възстановяване на вътрешното търсене бе ограничаващ фактор за динамиката на базисната инфлация. Намаляващите темпове на нарастване на доходите от труд, както и ускоряването на безработицата задържаха общото нарастване на цените. Фискалната консолидация в България, не е насочена към повишаване на данъците и за разлика от тази в други страни на ЕС, не предизвиква натиск върху цените. Цените на неенергийните промишлени стоки продължиха да отчитат отрицателен темп на изменение през цялата 2012 г., който достигна 1.2% в края на периода. Поевтиняването на стоките за дълготрайна употреба отново имаше водещ принос за това. Пазарните услуги от своя страна следваха тенденция на плавно поскъпване, което достигна 2.2% към декември.

Средното повишение на административно регулираните цени в края на 2012 г. достигна 5.4%, с което формира приблизително 30% от повишението на общия индекс. С най-голям принос бе поскъпването на електроенергията с 13.2% през месец юли, което бе сред факторите за значителното ускорение на инфлацията в началото на третото тримесечие. Съществено поскъпване през годината отчетоха също централно газоснабдяване (18.4%), топлоенергия (9.6%), лекарски услуги по договор с НЗОК (7.4%), висше образование (7%), водоснабдяване (6%). В същото време цените на лекарствата по позитивен списък на НЗОК се понижиха средно с 3% към декември 2012 г. >>

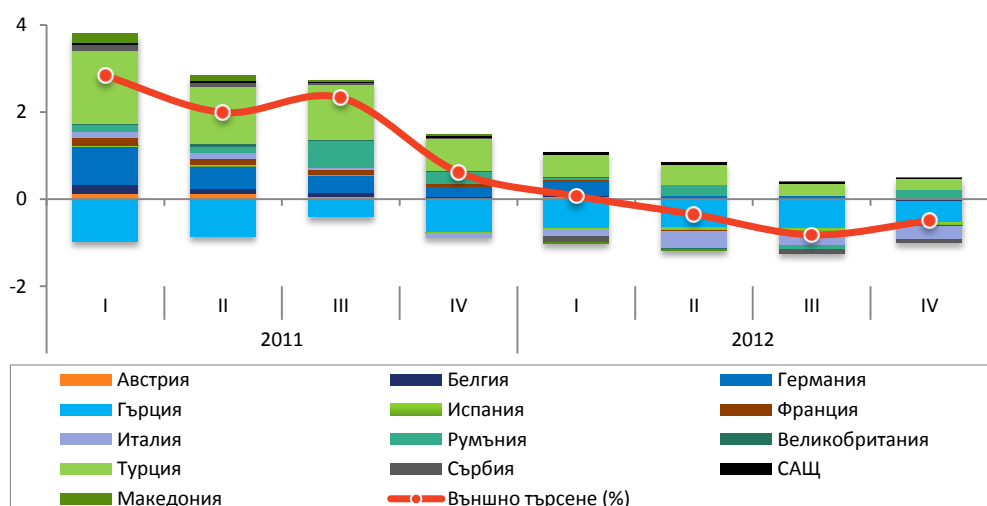
4. Външен сектор

4.1 Текуща сметка

През 2012 г. изменението на платежния баланс бе повлияно от два основни фактора – умереното възстановяване на вътрешното търсене и нестабилната външна среда.

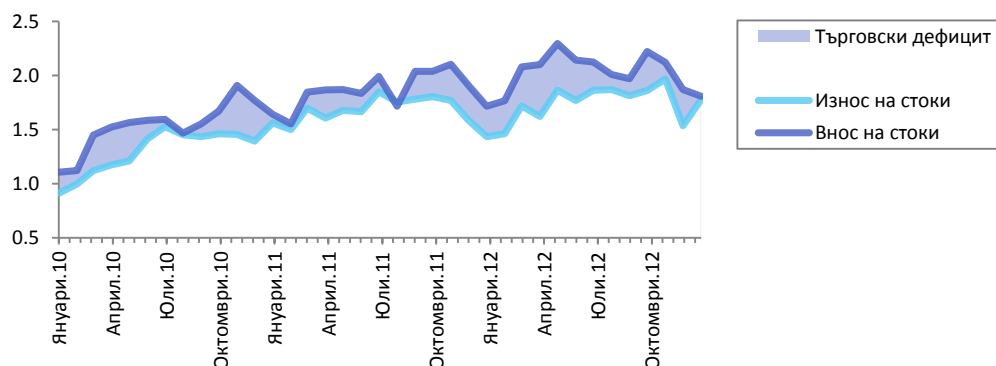
Слабото външно търсене ограничи нарастването на износа. Текущата сметка възлезе на дефицит от 528.2 млн. евро (1.3% от БВП), като продължи да бъде зависима главно от промените в търговията със стоки. След като износьт отбеляза стабилен растеж през 2010-2011 г., динамиката му през 2012 г. не бе толкова еднопосочна. Дълговите проблеми на някои европейски държави, заедно с нестабилността на финансовите пазари доведоха до дестабилизиране на световната икономика и влошаване на международната среда след лятото на 2011 г., като се отразиха във влошаване на външното търсене. Това, наред с високата база от предходната година, оказва влияние и върху българския износ, чийто растеж започна да се забавя от октомври 2011 г. и премина в спад в началото на 2012. Последва активизиране на износа през второ тримесечие и стабилизиране до края на годината, като средният растеж през 2012 г. бе 2.6%.

Фиг. 20: Приноси в изменението на външното търсене на основните страни-търговски партньори
(пр.п.)

Източник: Евростат, Статистически офиси на Република Сърбия, Турция, САЩ; МФ изчисления

Фиг. 21: Динамика на внос, износ и търговско салдо
(млрд. евро)

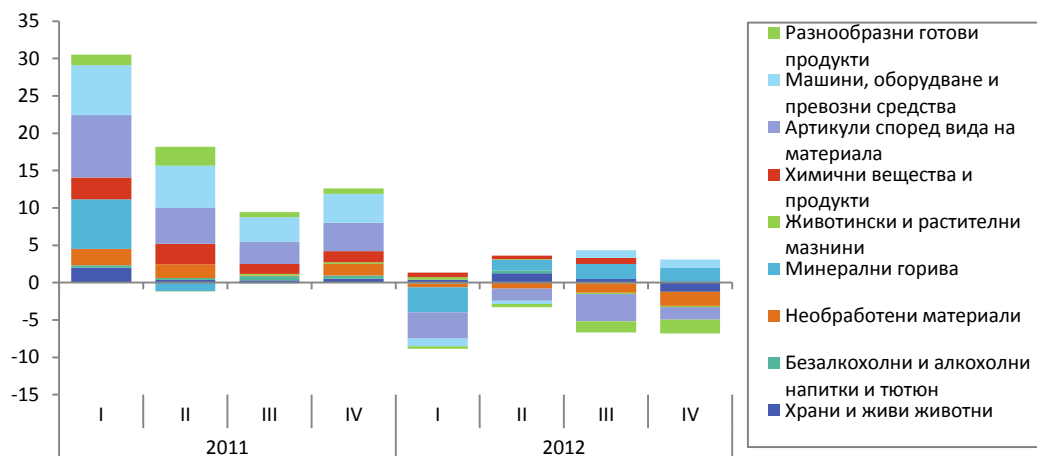
Източник: НСИ, МФ

От друга страна, **нарастването на потреблението, започнало през 2011 г., доведе до ръст на вноса.** Темповете на номинален растеж на годишна база се ускориха до средата на 2012 г., достигайки 22.7% през май. Повишаването на вноса бе обвързано и с нарастването на инвестициите, натрупването на запаси, заради положителните очаквания за развитие на икономиката през първото полугодие, и с повишението, макар и минимално, на износа. След среден растеж от 13.7% за периода януари-юни, темпът на растеж на вноса започна да се забавя през втората половина на годината, а през септември и декември бяха отчетени понижения на годишна база. Номиналното нарастване на вноса през 2012 г. възлезе на 8.9% и остана пониско от средното за 2011 г.

Формираният търговски дефицит се покачи до 3.6 млрд. евро (9.1% от БВП).

Ценовият фактор също оказва влияние върху търговията. Цените на значителна част от търгуваните стоки отново достигнаха най-висока стойност в началото на годината, след което отбелязаха забавяне и в края на годината паднаха под нивата от 2011 г. Влияние върху приходите и разходите за вноса/износа оказва и валутният курс евро-долар. Слабата европейска валута в началото на 2012 г. допълнително осъпи вноса. Несигурността пред фискалната позиция на САЩ доведе до стабилизиране на еврото и ограничи влиянието на валутно-курсните разлики към края на годината. Що се отнася до групата на петрола, природния газ и петролните продукти, по данни на БНБ за 2012 г. търговският дефицит е нараснал с 302.4 млн. евро в резултат на по-високите цени на суров петрол и петролни продукти спрямо същия период на 2011 г. и обезценката на еврото спрямо долара, докато салдото по текущата сметка се е влошило с 314.5 млн. евро.

Фиг. 22: Приноси по групи стоки към износа в реално изражение
(пр.п.)

Източник: НСИ, МФ

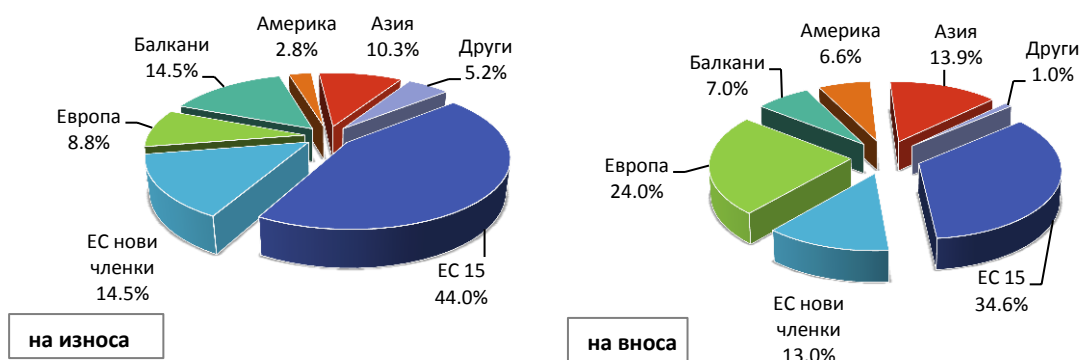
Въпреки че липсва съществена промяна в структурата на износа по групи стоки, през 2012 г. се наблюдаваше нарастване на дела на потребителските стоки и енергийните продукти. Това бяха и двете групи, които отчетоха номинален ръст на износа. По отделните подгрупи, по-голям темп на нарастване в номинално изражение бе наблюдаван при износа на тютюневи изделия и мебели и домашно обзавеждане. Намаление имаше в износа на облекла, като това бе първи спад от 2009 г. насам. При горивата нарасна износът на нефтени продукти. Почти нямаше промяна в общия износ на инвестиционни стоки, които се представяха добре през 2011 г. Положително развитие се наблюдаваше в подгрупите машини и оборудване (ръст от 5.4% спрямо 2011 г.) и резервни части (ръст 12.3%). Суровините останаха водеща група в износа на страната, но делът им намалю до 43.1%, при 46.4% през 2011 г., основно в резултат от по-слаб експорт на желязо, стомана и благородни метали.

При вноса по основни стокови групи, инвестиционните стоки и енергийните продукти имаха най-голямо увеличение, съответно със 17% и 20%. Всички инвестиционни подгрупи имаха положителен принос, като най-висок той бе при подгрупата резервни части и оборудване. Нарастването при енергийните ресурси се дължеше на вноса на суров петрол и природен газ. При суровия петрол по-високият внос бе резултат от по-големите внесени количества (18% темп на растеж), докато силното нарастване на цената на природния газ (32.9% в евро) бе съпътствано от ограничаване на внесения обем (11% понижение). Нарастване на вноса бе регистрирано и при потребителски стоки, благодарение на растежа при храни, напитки и цигари (с 8.9%) и козметика и облекло (3.4%). За разлика от предходните две години, общо в групата на суровините и материалите вносът остана непроменен, което бе обусловено от по-ниския внос на руди, чугун, желязо и стомана и текстилни материали.

Основен външнотърговски партньор на България остават държавите от Европейския съюз, към които е насочен 58.4% от износа на страната и които осигуряват 47.5% от вноса. Въпреки това все по-ясна става тенденцията на намаляване на дела

на ЕС във външната ни търговия, като това е основно за сметка на старите страни членки, и постепенно активизиране на отношенията с трети страни. През 2012 г. промяната беше обусловена и от по-слабата икономическа активност в ЕС. Сред основните ни партньори понижение на БВП бе регистрирано в Италия и Гърция, а темповете на растеж в Германия и Румъния сериозно се забавиха, което логично се отрази в забавяне, а в някои случаи и в свиване, на стокообмена с държавите-членки. Въпреки посочената динамика, не може да се очаква в краткосрочен период да се наблюдава съществено преориентиране на външната ни търговия. От страните извън ЕС основните ни търговски връзки по отношение на вноса са с Русия, Китай и Турция и Турция, Сърбия и Македония по отношение на износа. Продължава активизирането на износа ни към Китай, като през 2012 г. сме изнесли двойно повече стоки в сравнение с 2011 г., но делът на търговията в общия ни износ бе малък (1.4%).

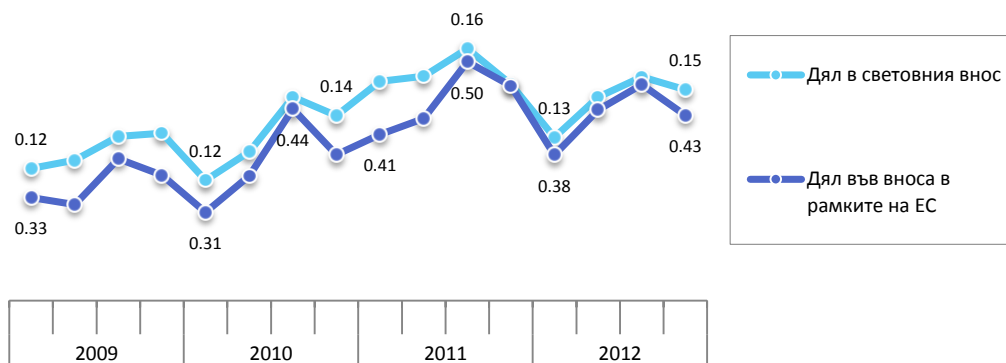
Фиг. 23: Географска структура на износа и вноса, 2012 г.

Източник: БНБ

Забавянето на растежа на износа през 2012 г. не беше обвързано със съществена загуба на експортна конкурентоспособност. България запази дела си в световния стокообмен и отчете минимален спад по отношение на търговията в рамките на ЕС.

Фиг. 24: Дял на България в световния стокообмен (%)

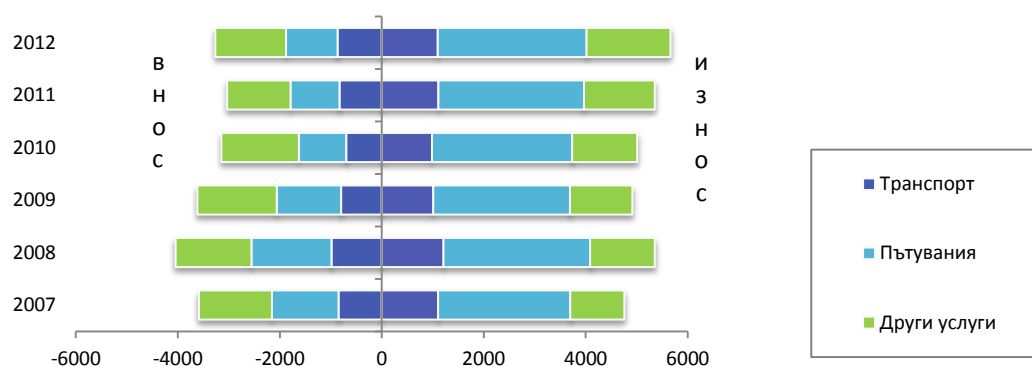

Източник: СБ, Евростат, МФ

— Услуги

И през 2012 г. бе отчетен излишък по статията услуги, но положителният им принос за динамиката на текущата сметка се понижи. Балансът по статията възлезе на 2.4 млрд. евро или 6% от БВП, надвишавайки с 3.2% стойността за 2011 г. В резултат от нарасналото вътрешно търсене през 2012 г. и по-ниските потоци през предходните години, вносът на услуги нарасна със 7.6% и изпревари повишението при износа (5.7%).

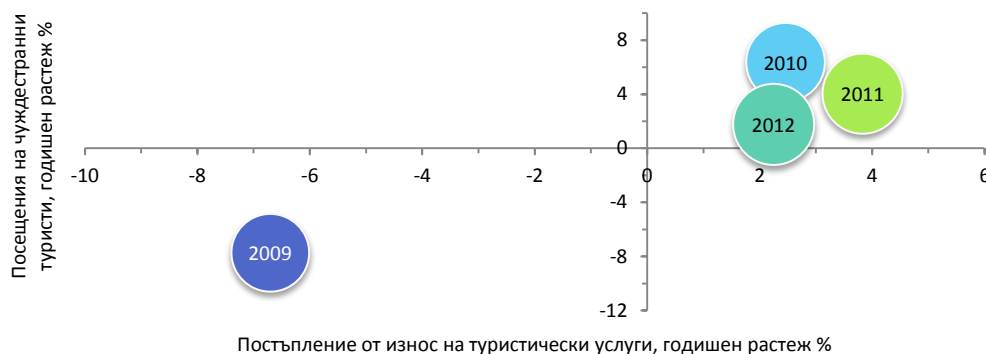
Фиг. 25: Внос-износ на услуги (млн. евро)

Източник: БНБ

Туризмът продължи да бъде основен източник на приходи в страната. Излишъкът по сметката за 2012 г. възлезе на 1.9 млрд. евро, но остана почти непроменен спрямо 2011 г., след като нарастването в приходите от износ бе почти изцяло компенсирано от по-висок внос. В продължение на тенденцията от 2011 г, туристическият сектор в България показва ценова гъвкавост и ценовата компонента имаше минимален принос за по-големите приходи от пътувания. Увеличението в износа се дължеше на повечето посещения на чужденци, но бе отчетено забавяне в темпа на растеж на показателя.

Фиг. 26: Развитие на българския туризъм (2009-2012)*

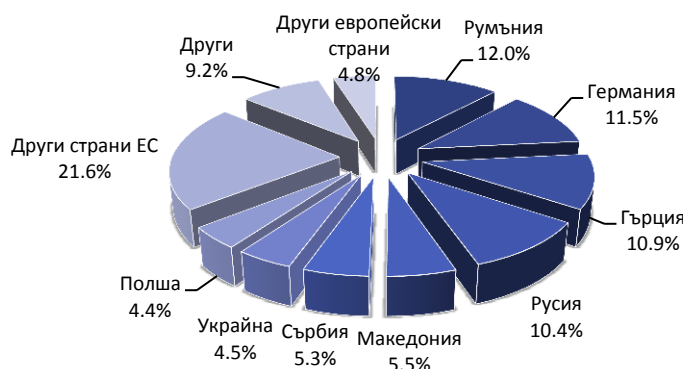
* Размерът на мехурчетата отразява броя посещения на чуждестранни туристи

Източник: БНБ, НСИ, МФ изчисления

Ако разгледаме броя на посещенията на чужденци в страната като индикатор за търсенето и промяната в приходите от пътувания като индикатор за стабилността на сектора чрез привличаните парични потоци, то България е сред страните, чийто туристически сектор се развива и по двата критерия. Страната се намира в 1-ви квадрант на графиката (виж фиг. 26), като се отчитат по-високи постъпления, наред с повече посещения на чужденци в страната. Същевременно през 2012 г. се отбелязва забавяне и в двата растежа в сравнение с предходните две години.

Данните на НСИ показват, че след премахването на визовите ограничения в края на 2009 г., туристопотоците от Сърбия и Македония нараства постоянно. През 2012 г. се повиши броят на руските и украинските туристи, което компенсира намалелите посещения на граждани на Германия, Полша и Великобритания. Нестабилната икономическа година за държавите-членки доведе до спад в посещенията от всички страни и средно намаление от 7%. От останалите държави-членки на ЕС, значителен бе туристопотоците от Румъния и Гърция, като тези страни се нареждат на 2-ро и 3-то място след Германия.

Фиг. 27: Посещения с цел почивка и екскурзия по страни, 2012 г.

Източник: НСИ, МФ

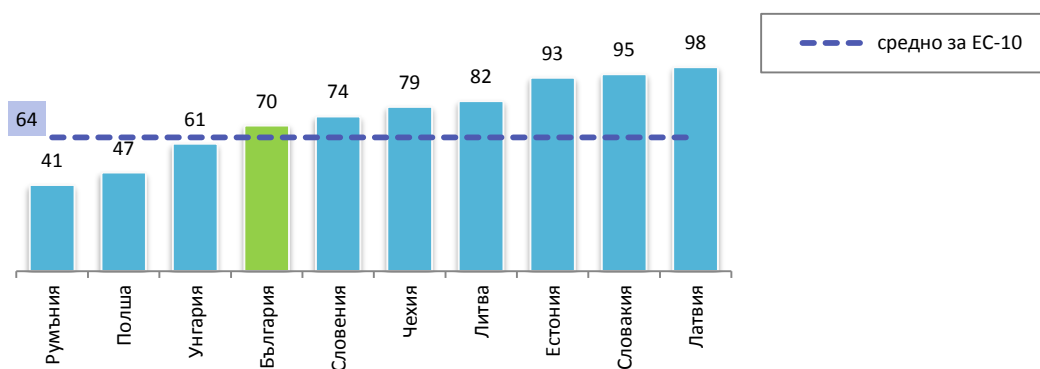
След умерено нарастване през 2011 г., през 2012 г. пътуванията на българи в чужбина отново намаляха на годишна база, като за дванадесетте месеца броят им се понижи с 1.2%. По-високите цени обаче се отразиха в по-високи разходи за пътувания през годината (ръст от 5.9%).

Забавянето на ръста на световната икономика в края на 2011 и през 2012 г. и по-слабият стокообмен на България имаха ограничаващо въздействие върху търговия с транспортни услуги. Минималният ръст в износа на стоки доведе до спад в износа на транспортни услуги от 1.3%. Същевременно, по-високият темп на изменение на вноса на стоки се отрази в 4.2% увеличение на вноса на транспортни услуги. В резултат, излишъкът по статията от 233.4 млн. евро остана под стойността за предходната година.

Излишъкът по перото други услуги се повиши до 263.1 млн. евро. Нарастване бе наблюдавано при нетния приток на средства от компютърни и информационни

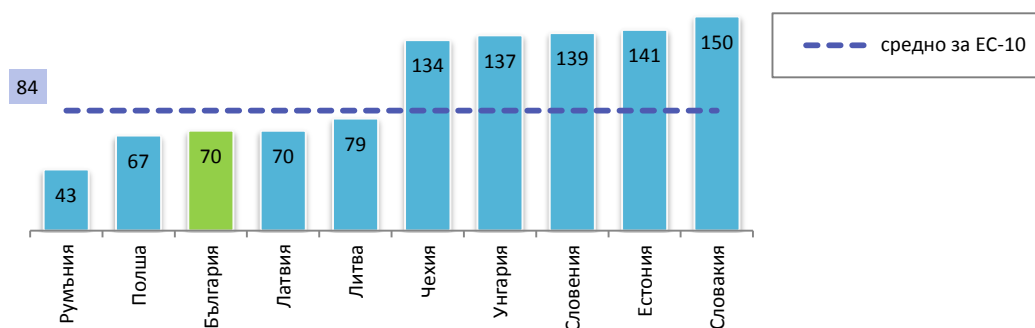
услуги, като това бе позицията с най-стабилно представяне през изминалите години. След няколко поредни години на спад, леко възстановяване бе отчетено и в износа на *строително-монтажни услуги*, който нарастваше на годишна база през повечето от месеците. Основен принос за подобрението имаха *други бизнес услуги* (вкл. консултантски услуги), чийто дефицит се сви от 84.3 млн. евро през 2011 г. до 6.6 млн. евро през 2012 г.

Фиг. 28: Износ на стоки и услуги, % от БВП

Източник: Изчисления на МФ по данни на Евростат

Фиг. 29: Износ на стоки и услуги на човек от населението в стандарт на покупателна способност (ЕС-27=100)

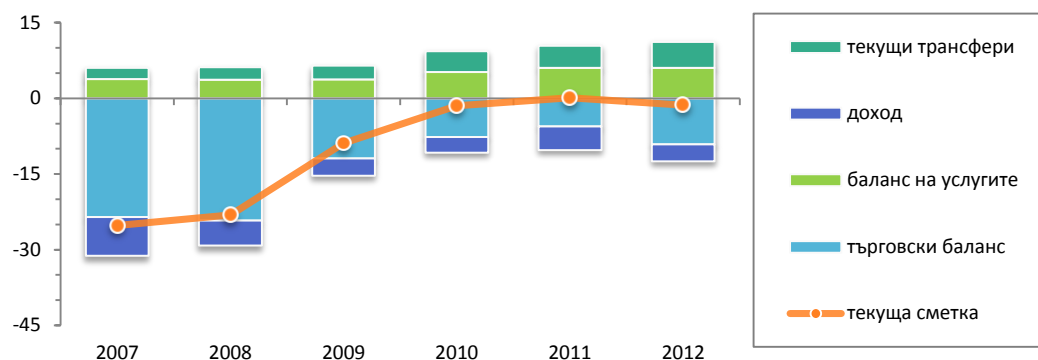
Източник: Изчисления на МФ по данни на Евростат

Въпреки че показва подобрение спрямо 2011 г. по показателя износ на стоки и услуги като процент от БВП, България бе с ниска стойност по отношение на износа на човек от населението, измерен в стандарт на покупателна способност. Средното равнище на износа за повечето от разглежданите страни бе два пъти по-високо от нивото за България. Това е сигнал за известно изоставане, което трябва да бъде компенсирано, но и показател за резерв за развитие в бъдеще и източник на икономически растеж.

— Доход и Трансфери

Ограничаването на дивиденди и лихвените плащания към чуждестранни фирми доведоха до свиване на дефицита по статия доход, а ускореното изплащане на средства от ЕС подобри салдото по текущи трансфери.

Фиг. 30: Текуща сметка, % от БВП

Източник: БНБ, НСИ

Отрицателният баланс по статия доход се понижи с 26% през 2012 г. спрямо предходната година, достигайки 1.3 млрд. евро. Тази промяна изцяло се дължеше на динамиката в дебитното салдо, като плащанията по статия инвестиционен доход намаляха с 357 млн. евро. Беше ограничено изплащането на дивиденди и лихви на фирмите с чуждестранни собственици. Реинвестираната печалба от банките също беше минимална (76.6 млн. евро). От основните отрасли, привлекли ПЧИ през последните години, ускорение в темпа на растеж на brutния опериращ излишък (измерител за печалба на компаниите) бе отчетено при групата търговия, ремонт на автомобили, транспорт, складиране, хотелиерство и ресторантьорство. При операциите с недвижими имоти, финансовите и застрахователни услуги ръстът на годишна база се забави. При строителството беше отчетен годишен спад в печалбата. Влошаването на показателя може да отразява по-слаби финансови резултати на фирмите в страната (включително на тези с чуждестранни собственици) и да е причина за относително ниската реинвестирана печалба.

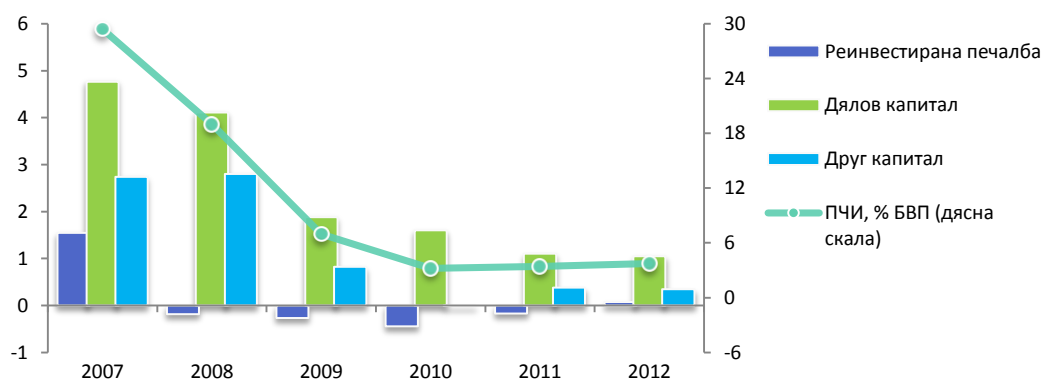
По отношение на дохода от чужбина на физически лица, за периода януари-декември компенсациите на наетите извън страната българи нараснаха с 12.3% спрямо 2011 г. до 327.7 млн. евро.

И през 2012 г. се запази положителният принос на статия текущи трансфери към динамиката на текущата сметка. Излишъкът нарасна до 2 млрд. евро. Основен фактор за подобряване на салдото по статията бе ускоряването на усвояването на средства от фондове на ЕС. За дванайсетте месеца на 2012 г. по фондове от ЕС бяха получени общо 1.6 млрд. евро, от които 973 млн. евро под формата на текущи трансфери, а останалите – капиталови трансфери.

4.2 Финансова сметка

Финансовата сметка през 2012 г. бе положителна в размер на 2.2 млрд. евро при дефицит от 968.2 млн. евро през 2011 г. Входящите финансови потоци бяха основно под формата на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ). Емисията през юли 2012 г. на български еврооблигации с номинална стойност от 950 млн. евро на международните капиталови пазари беше друг определящ фактор за излишъка по финансовата сметка. По статията портфейлни инвестиции през месец ноември се наблюдаваше голям изходящ финансов поток в размер от 1.1 млрд. евро, който беше в резултат от отчетени еднократни транзакции в банковия сектор. На практика обаче салдото по финансовата сметка не беше повлияно, тъй като операцията беше отразена и в статията други инвестиции, но с противоположен знак.

Фиг. 31: ПЧИ в България по вид инвестиция (млрд. евро)

Източник: БНБ

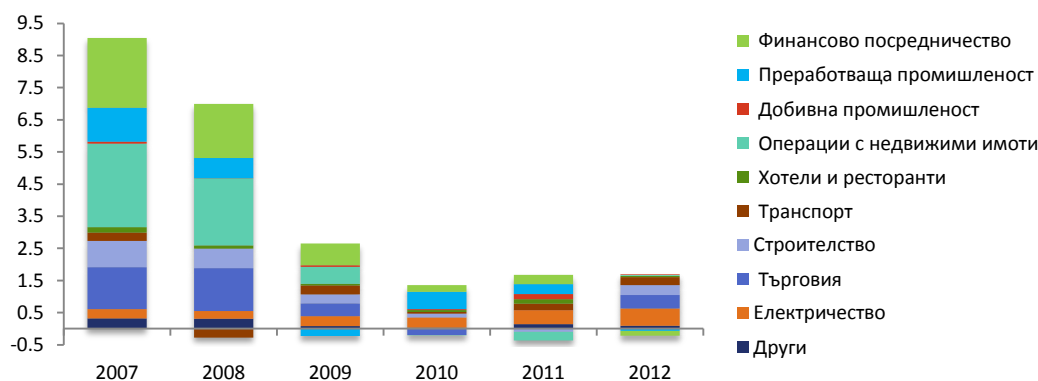
Привлечените чуждестранни инвестиции за 2012 г. бяха в размер на 1.5 млрд. евро, което бе със 163.7 млн. евро (13%) повече спрямо 2011 г. Дяловият капитал формира по-голямата част (71%) от влезлите в страната ПЧИ, следван от перото друг капитал (24%) и реинвестирана печалба (5%). Перото реинвестирана печалба за 2012 г. към момента включва само данните за реинвестираната печалба на банките и възлиза на 76.6 млн. евро, което е с 57.7 млн. евро по-малко спрямо предходната година.

От гледна точка на отрасловата структура на инвестициите за 2012 г., ПЧИ бяха насочени предимно към секторите²⁰ *електричество* (36%), *търговия* (29%), *строителство* (21%) и *транспорт* (17%). Трябва да се има предвид, че данните не са

²⁰ Наименованията на икономическите сектори в този документ да се четат, както следва: „операции с недвижими имоти“ – операции с недвижими имоти, наемодателна дейност и бизнес услуги; „транспорт“ – транспорт, складиране и съобщения; „търговия“ – търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството; „електричество“ – производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода; „други“ – здравеопазване и социални дейности, други дейности, обслужващи обществото и личността, образование, рибно стопанство, селско, ловно и горско стопанство, неklasифицирани

окончателни и според методологията на БНБ подлежат на ревизия 15 месеца след изтичането на отчетния период.

Фиг. 32: Разпределение на потоците от ПЧИ в България по сектори
(млрд. евро)

Източник: БНБ

През изминалата година у нас се наблюдаваше голям интерес към леката автомобилна промишленост, както от страна на инвеститори от Европа, така и от Япония, Китай и САЩ. Положителна тенденция в бранша бе инвестирането в производство на продукти с по-висока добавена стойност, както и в производства, стимулиращи развитието на отрасли с висока добавена стойност. Китайски инвеститори започнаха производството на електрически превозни средства, което се очаква да даде тласък на сектори с висок интензитет на иновациите като информационни и комуникационни технологии и електротехническа промишленост. В резултат на такива инвестиции през следващите години бихме могли да очакваме увеличаване на дела на средно- и високотехнологичните продукти в общия обем на износа.

Друг положителен сигнал в автомобилната промишленост бе и това, че някои от вече стъпилите у нас инвеститори планират да разширят дейността си, като германската компания Вите-Аутомотив („Witte-Automotive“), която обяви намеренията си да строи нов завод в Русе за производство на части за автомобилната индустрия. Целият капацитет на компанията е предназначен за износ.

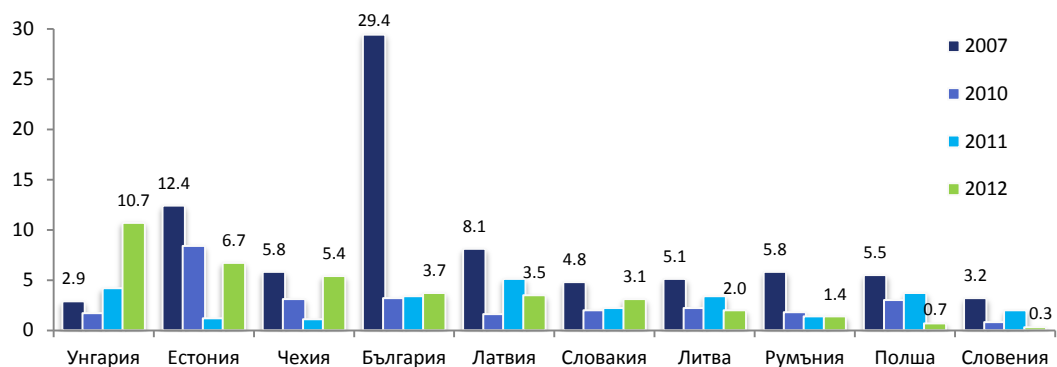
Най-голямо изменение на притока на ПЧИ спрямо предходната година бе наблюдавано в секторите търговия, строителство, финансово посредничество и преработваща промишленост. В строителството и търговията бяха регистрирани най-големите входящи потоци от 2009 г. насам, съответно в размер на 306.3 млн. евро и 424.6 млн. евро. Размерът на направените инвестиции в сектор строителство е възможно да е по-голям, поради това че инвестициите се отчитат за отрасъла, за който са направени, и построяването на производствени сгради например не се отчита в сектор строителство.

И през 2012 г. продължи процесът на деливъридж, с който може да се обяснят отрицателните стойности на привлечените нетни ПЧИ във финансовото посредничество.

тво. При този сектор стойностите на изплатените вътрешнофирмени заеми към преките инвеститори надхвърлиха новите ПЧИ и бе отчетен нетен изходящ поток в размер на 150.7 млн. евро. Външният дълг на сектор финансово посредничество в края на декември 2012 г. възлезе на 777.4 млн. евро, а в края на 2011 г. външната задлъжнялост бе в размер на 1.1 млрд. евро. Способността на фирмите да връщат получените заеми може да е признак за добро финансово състояние, въпреки че брутният опериращ излишък в сектор финансови услуги забавя растежа си през 2012 г.

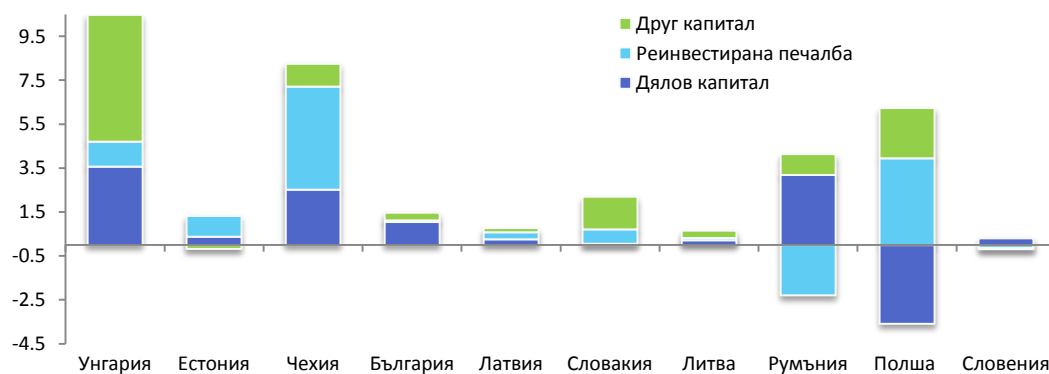
Сред новите държави-членки България бе на четвърто място по дял на ПЧИ в БВП за 2012 г. За разглеждания период Унгария отчете рекордно голям приток на чуждестранни инвестиции в сравнение с предходни години и страната зае първо място по дял на ПЧИ в БВП сред държавите от ЕС-10. Като структура, 55% от инвестициите в Унгария бяха по линия на вътрешнофирмено кредитиране, а 34% и 11% – съответно дялов капитал и реинвестирана печалба.

Фиг. 33: Привлечени ПЧИ, дял в БВП, ЕС-10 (%)

Източник: Евростат, МФ

Фиг. 34: Привлечени ПЧИ по вид инвестиция, ЕС-10, 2012 г., (млрд. евро)

Източник: Евростат, МФ

4.3 Брутен външен дълг

Динамиката на външния дълг на България (БВД) през 2012 г. бе свързана основно с пласирането на емисия държавни облигации на международните финансови пазари през юли, съчетано с постепенно ограничаване изплащането на задължения към нерезиденти. През 2011 г. най-висок принос за изменението на БВД имаше банковата активност. Все още свитото вътрешно търсене доведе до нарастване на спестяванията в икономиката и увеличаване на депозитната база, като ограничената кредитна активност в страната не породила привличане на финансови ресурси от чужбина. В резултат краткосрочните задължения в сектора под формата на депозити на нерезиденти в местни банки намаляха с над 1.1 млрд. евро. През изминалата година спадът бе силно ограничен и депозитите намаляха минимално с 1.5% (53 млн. евро). Същевременно, запазването на добра ликвидност в банковия сектор предполага, че забавянето в изплащането бе по-скоро свързано с достигане на някакво целево съотношение между вътрешно и външно финансиране, а не до невъзможност за продължаващо изплащане.

През 2012 г. леко се увеличи задлъжнялостта на частния нефинансов сектор, основно в резултат от поемане на дългосрочни заеми. Общият външен дълг на други сектори възлезе на 12.2 млрд. евро (30.6% от БВП). Нарастване на годишна база бе отчетено и при заемите отпуснати на местни компании от чуждестранните фирми майки. Към края на годината вътрешнофирмената задлъжнялост достигна 15.6 млрд. евро (39.4% от БВП). При правителствения дълг основното движение спрямо 2011 г. бе свързано с емитирането на евро облигации през юли. Задлъжнялостта се покачи от 2.7 млрд. евро към края на юни до 3.4 млрд. евро през юли, след което намаляваше на месечна база до декември. В края на годината външният дълг на държавно управление бе 3.4 млрд. евро (8.5% от БВП).

Нивото на общата външната задлъжнялост възлезе на 37.6 млрд. евро (94.8% от БВП).

Фиг. 35: Брутен външен дълг
(млрд. евро)

Източник: БНБ

>>

5. Финансов сектор

Българската банкова система приключи 2012 г. без сътресения, като за поредна година запази много добри показатели за ликвидност и капиталова адекватност и същевременно положителна възвръщаемост при положителен годишен темп на растеж на нетната печалба през по-голямата част от годината. Средата, в която банките оперираха през годината, може да се характеризира накратко с несигурност.

По отношение на външната среда, тя намери отражение в слабото външно търсене, ограничаващо възможностите на местния износ, както и в задържане на ниските нива на преките чуждестранни инвестиции. В икономиката на България несигурността имаше задържащ ефект върху частните инвестиции и потреблението на домакинствата, които продължиха да увеличават предпазните си спестявания под формата на депозити в местни банки. Ниската склонност към риск и при двата институционални сектора (нефинансови предприятия и домакинства) в крайна сметка допринесе и за слабо търсене на заеман ресурс от банковата система. Съвкупната макроикономическа среда несъмнено повлия и върху предлагането на кредити. След като през 2012 г. възстановяването на икономиката протече по-лошо от очакванията със забавящ се темп на икономически растеж, общото ниво на кредитоспособност на фирмите и домакинствата продължи да се влошава и лошите кредити продължиха да нарастват. По този начин банките останаха фокусирани върху поддържането на определени показатели и свързаното с това активно управление на балансите и паричните си потоци. Смятаната за тяхна основна дейност – кредитирането на частния сектор, за поредна година остана на заден план. Банките запазиха през почти цялата година склонността си да задържат лошите активи в балансите си – проблем, който е актуален за банковите системи в еврозоната и на който от скоро започна да се обръща по-голямо внимание. От една страна, това ги принуди да поддържат висока ликвидност и повлия на финансовия им резултат чрез разходите за обезценка. От друга страна, свързващото звено между търсенето и предлагането на свободни финансови ресурси – лихвените проценти, загуби до известна степен качеството си на индикатор на ликвидността и риска в икономиката, след като краткосрочната му динамика често се отклоняваше от очакваната посока на движение.

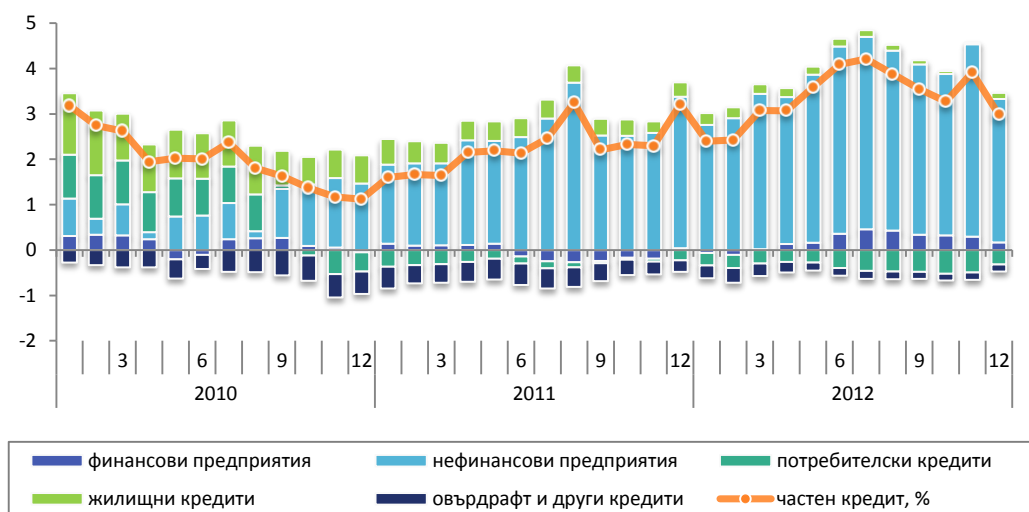
На този общ фон, валутният борд продължи да функционира при добри количествени отношения и запази ролята си на много важен фактор за общата финансова и икономическа стабилност.

Забавянето на икономическия растеж през 2012 г. повлия в значителна степен върху развитието и динамиката на кредитния пазар. Кредитирането на частния

сектор завърши 2012 г. с годишен ръст от 3% и отбеляза леко забавяне спрямо постигнатия през предходната година темп на растеж от 3.2%. Растежът на частния кредит се ускоряваше от средата на първото до началото на третото тримесечие (4.2% на годишна база в края на юли). В основата на това представяне бе появилият се по това време слаб оптимизъм, че проблемите с дълговата криза (и най-вече тези на Гърция) са на път да бъдат трайно разрешени, а перспективите пред растежа в Европа ще се подобрят. До края на годината обаче този оптимизъм затихна. Всички големи международни институции започнаха да ревизират икономическите си прогнози в негативна посока, което доведе и до връщане на поведението на икономическите субекти към това, което е характерно за кризисните периоди. При липсата на оптимизъм в краткосрочен и донякъде в средносрочен план, търсенето на кредити силно се влияеше и следваше конюнктурното развитие на макроикономическите показатели.

От страна на домакинствата, свиването на пазара на труда допринесе за нежеланието им да поемат допълнителни задължения. Стремехът им по-скоро бе насочен към намаление на нивото на задлъжнялост, което доведе и до отрицателен годишен ръст на кредитите за домакинства от 1%. Тази тенденция се засили леко спрямо предходната година, когато кредитите за домакинства се понижиха годишно с 0.4%. Основен принос за това имаше задълбочаването на спада на потребителските кредити от 1.5% на годишна база в края на 2011 г. до 2.3% в края на 2012 г. Жилищните кредити запазиха положителния си принос, но техният темп на нарастване се сви за същия период от 1.9% до 0.8%. При тях като допълнителен фактор може да се посочи и продължилото, макар и с по-бавни темпове, поевтиняване на цените на недвижимите имоти. От гледна точка на използването на такива имоти като обезпечение, на домакинствата би се наложило да осигурят относително по-голям дял от цената на новозакупения имот чрез собствени спестявания.

Фиг. 36: Годишен ръст и приноси по компоненти на кредита за частния сектор

Източник: БНБ, МФ

Основен и нарастващ принос за нарастването на частния кредит имаха кредитите за нефинансови предприятия, които в края на 2012 г. нараснаха с 5% на годишна база, макар че също леко се забавиха спрямо предходната година, когато ръстът им достигна 5.4%. Изчисления на база на тримесечната статистика на НСИ за разходите за ДМА по икономически отрасли показват, че тези разходи намаляват на годишна база за цялата икономика спрямо предходната година. По отделни отрасли може да се види, че това важи за всички сектори, към които основно е насочен кредитен ресурс, като *търговия, добивна и преработваща промишленост* и особено за отрасъл *строителство*. Положителен растеж на разходи за ДМА се наблюдава в отраслите *държавно управление и създаване и разпространение на информация*, но е много вероятно източникът на финансиране на тези разходи да са усвоени средства по европейски програми, а не банкови кредити. Ако се вземе предвид и слабия общ ръст на инвестициите в икономиката през годината (0.8%), може да се предположи, че кредитите за нефинансови предприятия са били с цел покриване на нужди от оборотни средства, а не за инвестиции. Търсенето на кредити от страна на фирмите през 2012 г. бе силно повлияно и от текущите резултати от дейността им. При сравняване на данните за brutния опериращ излишък с темпа на растеж на кредитите по отрасли се забелязва, че отраслите, допринесли най-много за увеличението на фирмените кредити, са сред тези с най-високо годишно нарастване на brutния опериращ излишък (*търговия, добивна и преработваща промишленост и селско стопанство*).

Табл. 8: Структура и годишни растежи на кредита за нефинансови предприятия по отрасли

Сектор		2010 г.	2011 г.	2012 г.
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	отн. дял	32.2%	31.4%	31.3%
	растеж	2.2%	3.2%	4.3%
Преработваща промишленост	отн. дял	19.8%	19.7%	19.9%
	растеж	3.1%	4.9%	6.0%
Строителство	отн. дял	13.6%	12.6%	11.2%
	растеж	-11.8%	-1.8%	-6.8%
Операции с недвижими имоти	отн. дял	8.6%	8.5%	8.1%
	растеж	76.7%	5.2%	-0.7%
Професионални дейности и научни изследвания	отн. дял	4.2%	5.1%	5.5%
	растеж	-11.8%	27.2%	13.5%
Хотелиерство и ресторантьорство	отн. дял	5.9%	5.3%	4.9%
	растеж	-8.2%	-4.7%	-2.9%
Производство и разпределение на енергия	отн. дял	2.6%	3.2%	4.4%
	растеж	12.4%	29.6%	44.2%
Селско, горско и рибно стопанство	отн. дял	3.3%	3.7%	4.0%
	растеж	1.1%	16.3%	13.4%
Транспорт, складиране и пощи	отн. дял	3.3%	3.3%	3.7%
	растеж	-0.9%	5.7%	15.2%
Останали отрасли	отн. дял	6.4%	7.1%	7.0%
	растеж	0.4%	17.3%	3.5%

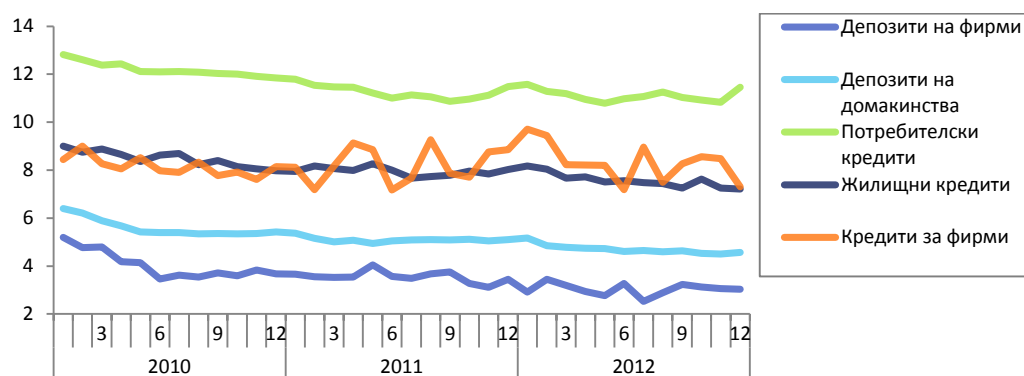
Източник: БНБ, МФ

Развитието на икономиката през 2012 г. допринесе за продължаващо нарастване на лошите кредити. Кредитите с просрочие над 90 дни се увеличиха през годината с 14.9%, а делът им в brutните кредити за нефинансови предприятия и домакинства нарасна от 14.9% в края на 2011 г. до 16.6% в края на 2012 г. За нарастването на лошите кредити освен макроикономически фактори в голяма степен допринесе и практиката на банките да задържат максимално дълго в балансите си стари несъбираеми вземания чрез реструктуриране и/или разсрочване на тези кредити. Причините за това варират от неблагоприятни цени на обезпеченията или невъзможност за реализирането им до нежелание за отписването им, поради опасения от шокови ефекти върху капиталовата позиция, ликвидността и финансовия резултат. Така банките бяха принудени да продължат да фокусират дейността си върху поддържане на достатъчно високи стойности на тези показатели. Съотношението на регулаторния собствен капитал към рисково-претеглените активи в края на 2012 г. на ниво банкова система бе 16.7% и отбеляза понижение спрямо нивото му от 17.5% в края на предходната година. Динамиката му се дължеше на нарастването на рисково-претеглените активи (теглото на активите нараства с влошаване на качеството им), докато претърпените загуби от лошите кредити имаха задържащ ефект върху нарастването на капитала въпреки практиката на банките да капитализират текущия си финансов резултат. Освен добра капитализация, те поддържаха и високо съотношение на ликвидните си активи, което от 25.6% в края на 2011 г. се повиши до 26%. В резултат структурата на консолидирания баланс на банковата система продължи да се променя в посока нарастване на дела на ликвидните активи (парични средства, ДЦК и други ценни книжа, държани за продажба), за сметка на понижение на дела на кредитите. Увеличението на дела на ценните книжа имаше и друга роля, а именно управление на доходността. При проблемите с кредитните портфейли, ДЦК се явяват една от малкото възможности за банките да реализират някаква доходност при ниско ниво на риск. Управлението на паричните потоци включваше и контрол на разходите, като за целта банките последователно понижаваша предлаганите лихвени проценти по приеманите от тях депозити, особено като се има предвид и стабилния ръст на последните. В предходните няколко години за съкращаването на лихвените разходи спомагаше и изплащането на външните им задължения, но през 2012 г. тази опция до голяма степен се изчерпа и тенденцията затихна. В крайна сметка банковата система завърши годината с положителна нетна одитирана печалба в размер на 525 млн. лв. и за пръв път от началото на кризата отбеляза положителен годишен растеж (10.8%). Това допринесе и за леко подобрение на възвръщаемостта на активите (ROA), която в края на 2012 г. бе 0.66% при 0.63% година по-рано.

Еднократен ефект върху ръста на частния кредит имаше извършената от банките през декември продажба на кредити. От данните на публикуваната от БНБ на тримесечна база статистика по отделни банки се вижда по-забележимо понижение на кредитните портфейли на близо половината банки, като става въпрос за кредити към финансови и нефинансови предприятия, а така също и към домакинства. Освен забавяне в общия ръст на частния кредит, това събитие доведе и до видимо пони-

жение на лошите кредити и дела им (от 17.3% в края на септември до 16.6% в края на декември), от което може да се предположи, че продадените кредити са били част именно от лошите кредити в банковите портфейли. От горното може да се заключи, че описаното явление не е еднократна операция на отделна банка или малък брой банки, а целенасочен процес засягащ цялата банкова система и ориентиран към подобряване качеството на балансите. Процесът на „изчистване“ на балансите от активи с ниско качество е силно необходим на местната банкова система, за да може поне в средносрочен план тя да се завърне по-активно към ролята си на посредник между предлагачите и търсещите свободни финансови ресурси. Въпреки, че стартът на този процес до голяма степен закъсня, той много вероятно ще продължи активно и през 2013 г.

Фиг. 37: Среднопретеглени лихвени проценти по депозити и кредити за фирми и домакинства

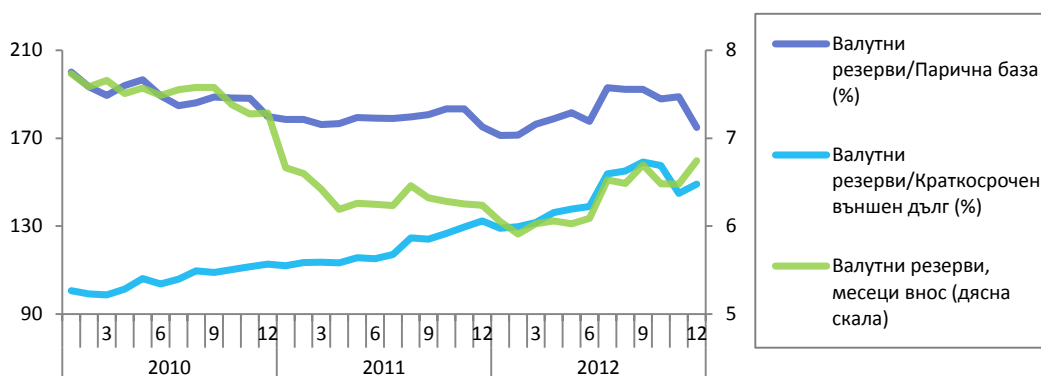
Източник: БНБ, МФ

Свързващият елемент между търсенето и предлагането на финансови ресурси – лихвените проценти, загуби до известна степен тази си роля под влиянието на несигурната макроикономическа среда. Всички лихвени проценти (по депозити и кредити) следваха като цяло тенденция на понижаване през цялата година. Среднопретеглената възвръщаемост по срочните депозити за нефинансови предприятия и за домакинства натрупаха през 2012 г. понижения с 41 и 54 б.т. и в края й достигнаха съответно 2.5% и 4.1%. Въпреки понижението на лихвените проценти, това не отказа домакинствата да продължат да натрупват предпазни спестявания, макар и с по-бавни темпове, предвид развитието на местния трудов пазар. От своя страна, понижението на лихвените проценти по кредити не допринесе за по-висок ръст на частния кредит. Към края на декември 2012 г. среднопретегленият лихвен процент по фирмени кредити се понижи с 1.5 пр.п. спрямо края на 2011 г. до 7.3%. Освен невъзможността на бизнеса да поема допълнителна задлъжнялост, за липсата на ефект от по-ниската цена на заемния ресурс върху търсенето му може да има и допълнително обяснение. Данните вече показваха, че фирменото кредитиране е насочено най-вече към отрасли с добра ликвидност. Възможно е банките да отпускат заеми на първокласните си клиенти при преференциални условия, което изкуствено би понижало средните лихвени равнища и по този начин те не биха

отразили коректно степента на кредитен риск общо в икономиката. Подобна може да е причината и за динамиката на лихвените проценти по жилищни кредити, които се понижиха за 12-те месеца на 2012 г. с 82 б.т. до 7.2%. Среднопретеглената цена на потребителските кредити остана почти без промяна (понижени с 2 б.т. до 11.5%).

Валутният борд, един от основните фактори за финансовата стабилност на страната, запази солидни показатели. Международните валутни резерви нарастваха през почти цялата година и в края на декември достигнаха 15.6 млрд. евро (13.3 млрд. евро в края на 2011 г.) при годишен темп на растеж от 16.5% (2.9% година по-рано). Покритието на паричната база с валутни резерви в края на 2012 г. достигна 174.9%, като остана почти без промяна спрямо края на предходната година (175.1%). За същия период се подобри покритието на вноса на стоки и услуги на годишна база, което от 6.2 месеца в края на 2011 г. се повиши до 6.7 месеца в края на 2012 г. Това се дължеше на по-бързото нарастване на международните резерви спрямо нарастването на средномесечното ниво на вноса. Подобрение бе отчетено и при покритието на краткосрочния външен дълг с резерви – от 132.4% до 144.9%.

Фиг. 38: Ключови отношения за валутния борд

Източник:

>>

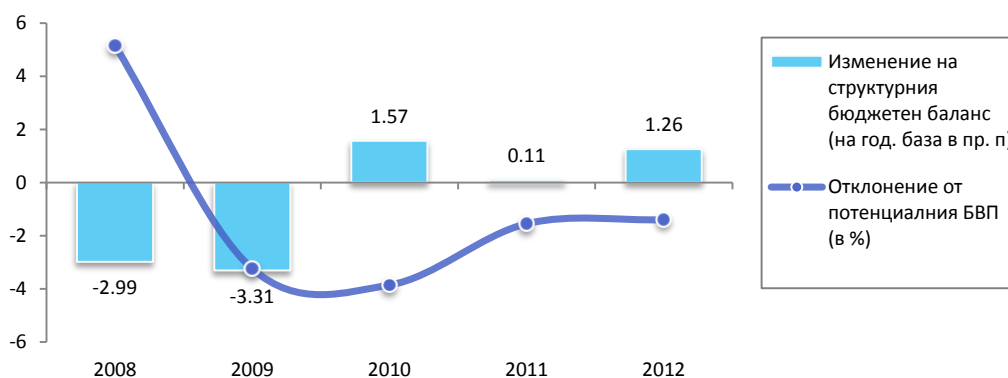
6. Фискален сектор

6.1 Фискална позиция

През 2012 г. започналият през предходните години процес на фискална консолидация²¹ продължи в условията на забавена икономическа активност. Съгласно методологията на европейската система от сметки (ЕСС 95), дефицитът на сектор *Държавно управление* през 2012 г. бе в размер на 0.8% от БВП. Подобрението на фактическия бюджетен резултат на начислена основа спрямо предходната година бе 1.2 пр.п.

Динамиката на бюджетното салдо, коригирано спрямо фазата на икономическия цикъл и еднократните операции, теоретично е индикатор за въздействието на дискреционната фискална политика върху икономиката. През 2012 г. структурният бюджетен дефицит се оценява на 0.4% от БВП. Фискалната позиция отразява спад на структурния дефицит спрямо предходната година в размер на 1.2 пр.п. Този резултат кореспондира с поставената от правителството цел за продължаване процеса на фискална консолидация. Според изчисления на Министерство на финансите през 2012 г. БВП все още е под потенциалното си равнище, като отклонението се сви с 0.2 пр.п. спрямо предходната година. Рестриктивният фискален импулс в случая може да се определи като процикличен, тъй като подобрението на бюджетния дефицит е по-значително отколкото намалението на отклонението от потенциала.

Фиг. 39: Фискална позиция*

* Отрицателните стойности на изменението на структурния бюджетен баланс показват влошаване на бюджетното салдо, а положителните – подобрение.
Източник: МФ

²¹ В научни разработки на ОИСР фискалната консолидация се разглежда като кумулативно намаление на циклично коригирания бюджетен дефицит за няколко поредни години. При изчисленията му за България се използват данни съгласно ЕСС95.

6.2 Консолидиран държавен бюджет

Поставената със Закона за държавния бюджет за 2012 г. цел за отрицателно салдо по консолидираната фискална програма (КФП) в размер на 1 092.3 млн. лв. бе изпълнена, като превишението на разходите над приходите на касова основа възлезе на 0.5% от БВП (357.6 млн. лв.), при 2% от БВП (1 488.5 млн. лв.) през 2011 г. Свиването на отрицателното бюджетно салдо се дължеше в най-голяма степен на нарастването на постъпленията от приходи и помощи, но също така и на оптимизиране на разходната част на бюджета.

Общо приходите и помощите, постъпили по консолидирания бюджет през 2012 г. бяха в размер на 27 469.6 млн. лв., които се равняват на 35.4% от БВП. Спрямо годишния разчет, изпълнението им бе 95.5%. В сравнение с предходната година, номиналното им равнище се увеличи с 8.2% (при растеж от 6% за 2011 г. спрямо 2010 г.). **Най-съществен принос за по-високите средства в приходната част на консолидирания бюджет имаха данъчните постъпления и помощите.** При първата група бе отчетено номинално нарастване от 4.5%, дължащо се предимно на приходите от ДДС, акцизи, данък върху доходите на физическите лица и приходите от обществено осигуряване. Растежът на **постъпленията от ДДС** бе 8.2%, а на крайните потребителски разходи – 6.1%. До голяма степен нарастването на приходите от ДДС за годината се дължеше на постъпленията през първото тримесечие, по-високи с 33.4%, докато крайните потребителски разходи за същия период се повишиха номинално с 6.6%. Тези данни свидетелстват за ефективността на приложените мерки за „изсветляване“ на скрити обороти²².

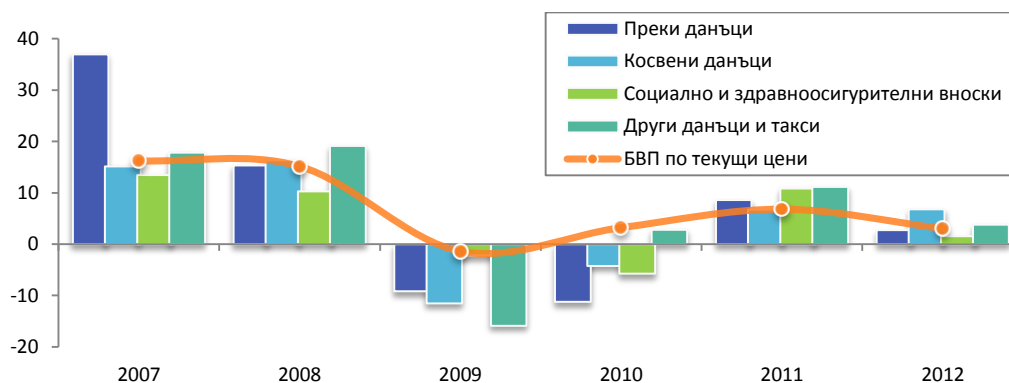
През 2012 г. в сравнение с предходната година постъпиха с 4.9% повече **приходи от акцизи**, което се дължеше основно на увеличения обем на обложените тютюневи изделия, както и на по-високите приходи от акциз върху горивата.

При преките данъци бе по-осезаем ефектът от забавянето на икономическата активност. Приходите от данъка върху доходите на физическите лица се увеличиха с 5.4%, при растеж от 7.3% за 2011 г. Върху размера им влияние оказва динамиката на средствата за работна заплата, чиито растеж се забави от 4.6% през 2011 г. до 0.4% през 2012 г. по данни от националните сметки. От друга страна, бе увеличен размерът на минималната работна заплата от 270 на 290 лв. считано от 1 май 2012 г., което до известна степен допринесе за повишаване на тази група данъчни приходи. Общите постъпления от данъците върху печалбата през разглежданата година се понижиха с 1.2% в резултат на спада при вноските от данъка върху дивидентите, ликвидационните дялове и доходите на местни и чуждестранни юридически лица (40.8% на годишна база), докато приходите от корпоративен данък се повишиха с 2.9%. Кореспондиращият на последната динамика индикатор е брутни-

²² 31 март 2012 г. бе крайният срок за изграждане на дистанционна връзка между фискалните устройства на търговците и системата за контрол на НАП.

ят опериращ излишък, чийто растеж се забави до 2.4% през 2012 г., след като през 2011 г. нарасна с 8.9%.

Фиг. 40: Годишен темп на изменение на данъчните приходи (%)

Източник: МФ

Данъчната тежест, представена най-общо чрез съотношението на данъчните приходи към БВП през последните десет години бе средно около 30%. Нейната динамика може да отразява както изменения в данъчно-осигурителната нормативна уредба, така и промяна в нивото на данъчната база, в резултат от икономически процеси. Така например, през 2010 г. данъчната тежест спадна до 27%, като причината може да се търси в промяна на източниците за растеж на БВП. През 2012 г. данъчната тежест се повиши до 27.7%, като растежът на приходите изпревари този на номиналния БВП с 1.5 пр.п.

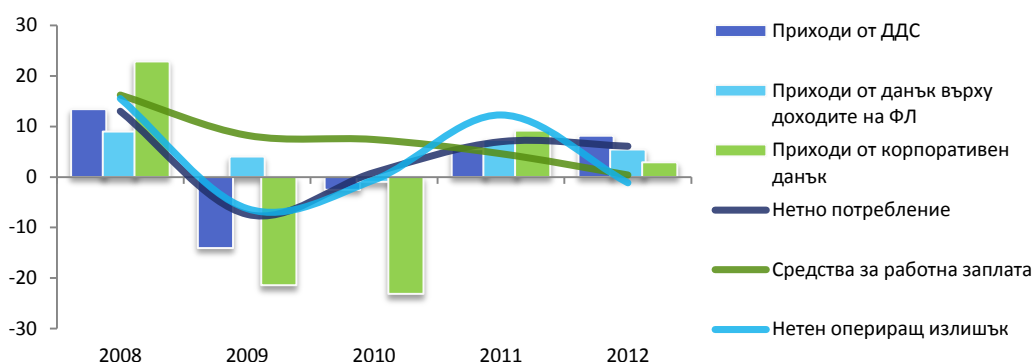
Средните ефективни данъчни ставки, които се дефинират като съотношение на начислените данъци и теоретичната данъчна база, представляват измерител на данъчната тежест за съответния вид налог. Те позволяват сравнение между данъчната тежест в различни страни, като се отчита разликата в данъчните системи (облагаема база, изключения, диференцирани ставки и др.) и степента на събираемост на приходите. Последната се получава от съотношението на ефективната данъчна ставка със законоустановената за съответния вид налог.

Въпреки че все още не е достигнала предкризисните си нива от около 17%, от 2010 г. насам започна възстановяване на **средната ефективна данъчна ставка на ДДС**. Според оценки на Министерство на финансите през 2012 г. нивото ѝ бе 15%, като се запази почти непроменено спрямо предходната година. Следва да се има предвид, че ефективната ставка на този вид косвен данък представлява съотношението на съответстващите на календарната година приходи²³ от него към нетната стойност на потреблението (без начислените данъци). Теоретичната данъчна основа на **средната ефективна ставка на данъка върху доходите на физическите лица**

²³ За да се получат приходите от ДДС за съответната календарна година, от отчета за приходите от ДДС по КФП се изваждат постъпилите приходи през месец януари на текущата година и се прибавят тези, постъпили през януари на следващата година.

са средствата за работна заплата. Изчисленията показват най-голям спад в показателя през 2010 г., когато нивото му бе 8.7%, след което се повиши и през 2012 г. достигна 9.4%. Базата за изчисление на **средната ставка на корпоративния данък** е нетният опериращ излишък. От 2009 г. до 2011 г. съотношението на приходите от корпоративен данък към нетния опериращ излишък постепенно намаля (общо с 3 пр.п.), а през 2012 г. се очаква да се повиши минимално до 5.3%²⁴.

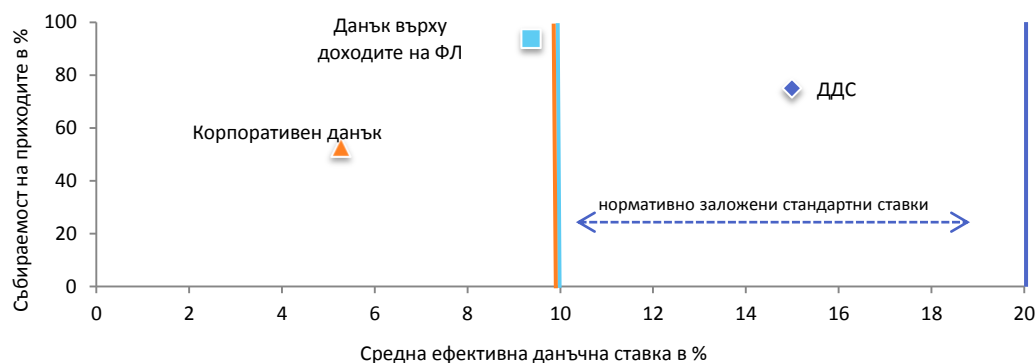
Фиг. 41: Изменение на избрани данъчни приходи и техните теоретични бази, %

Източник: МФ, НСИ

При сравнение на трите вида средни ефективни данъчни ставки със стандартните нормативно заложи такива може да се направи изводът, че през 2012 г. **събираемостта бе най-висока на приходите от данъка върху доходите на физическите лица (93.8%),** следвана от ДДС (75%), а най-ниска - от корпоративния данък (около 53%).

Фиг. 42: Ефективност на данъчното облагане през 2012 г.

Източник: МФ, НСИ

През 2012 г. България отново бе сред страните в ЕС с най-ниска данъчна тежест. Според доклада на Европейската комисия за данъчните реформи в ЕС²⁵, няколко страни проме-

²⁴ Към момента на изготвяне на настоящия доклад не бяха налични данни за нетния опериращ излишък за 2012 г., затова е използвана прогнозна стойност.

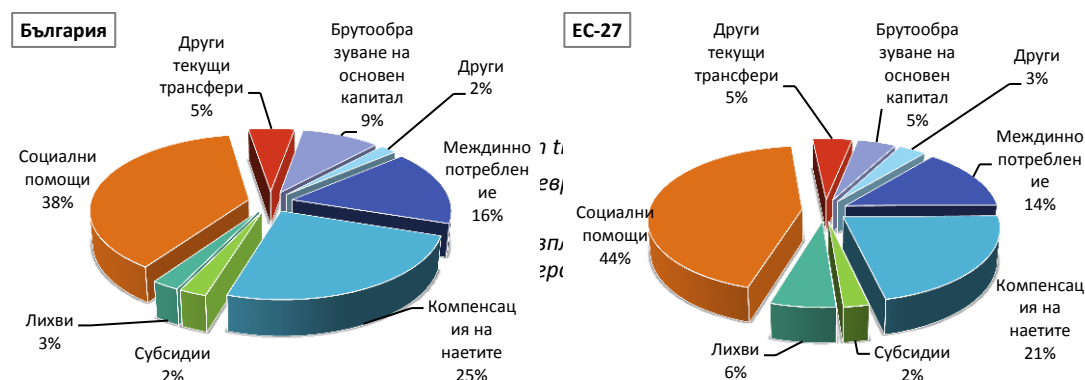
²⁵ Eurostat Statistical books (2013): "Taxation trends in the European Union: Data for EU Member States, Iceland and Norway." Luxembourg, Publications Office of the European Union.

ният прогресивно диференцираните данъчни ставки върху доходите на физическите лица (Кипър в посока нагоре, Португалия – надолу). Средно за ЕС-27, ставката на данъка върху доходите на физическите лица през 2012 г. достигна 38.1%, при 37.6% за предходната година. Ставката на корпоративния данък средно за 27-те държави-членки остана почти без промяна (23%), след като в някои страни тя бе повишена (Франция, Португалия), а в други – намалена (Словения, Финландия, Великобритания). При косвените данъци, средното ниво на стандартната ставка по ДДС в ЕС през 2012 г. се увеличи с 0.3 пр.п. до 21%, като най-голямо бе увеличението в Испания с 3 пр. п., следвана от Унгария, Ирландия, Кипър и Холандия – с по 2 пр. п., а в Латвия ставката бе понижена с 1 пр. п.²⁶. Страните с най-висока стандартна ставка на данъка върху добавената стойност през 2012 г. бяха Унгария (27%), Дания, Швеция (25%), и Румъния (24%).

Втората група от приходната част на бюджета, чието годишно нарастване имаше значителен принос за растежа на общите постъпления по КФП бяха помощите²⁷. В сравнение с 2011 г., когато бе регистриран спад, през 2012 г. нивото им се повиши с 61.8% и достигна 2 367.5 млн. лв. От тях, получените през годината средства от Европейския съюз се равняваха на 2.9% от БВП, което бе най-високото ниво от влизането на България в ЕС до сега. Финансовото изпълнение на средствата от Европейския съюз показва значително подобрение. **Усвояването на финансовия ресурс от Кохезионния и Структурните фондове за периода 2007-2012 г. достигна 34%²⁸,** като само за последната година се увеличи с 15 пр.п.

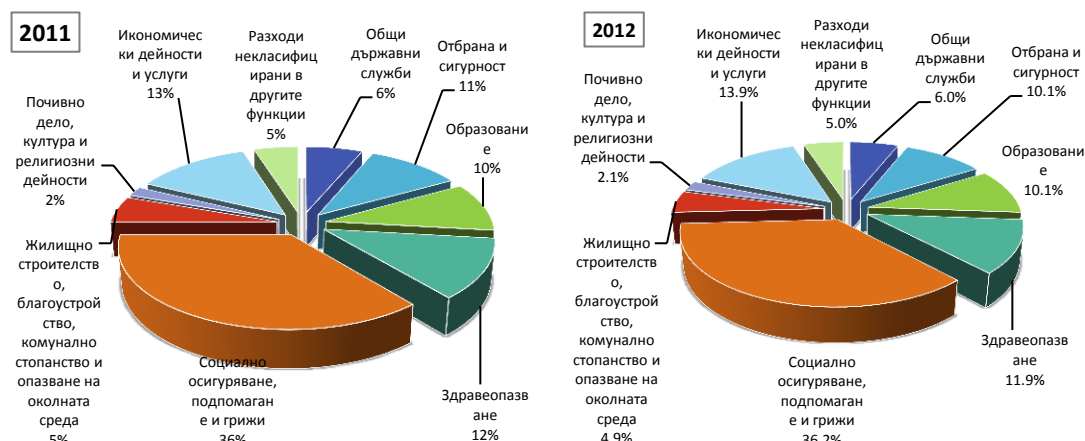
Разходите по КФП, включително вноската на България в общия бюджет на ЕС, възлязоха на 27 827.3 млн. лв. или 35.9% от БВП. Изпълнението им спрямо разчета в ЗДБРБ бе 93.2%. В сравнение с 2011 г., бюджетните плащания се увеличиха номинално с 3.6%. Най-голям принос за нарастването имаха капиталовите разходи и социално-осигурителните плащания, които се повишиха съответно с 19.3% и 4.7%. Същевременно, спад бе реализиран при субсидиите и разходите за членски внос, което повлия за ограничаване растежа на общите разходи. За разлика от предходната година, когато бе отчетен спад на публичните инвестиции, през 2012 г. те се повишиха за сметка на правителственото потребление, като последното се сви с 0.8%²⁹ в номинално изражение. **Тази динамика свидетелства за реализираната положителна промяна в структурата на разходите по икономически елементи.** Ограничаването на правителственото потребление в полза на по-високи инвестиционни разходи се оценява като мярка, подкрепяща растежа.

Фиг. 43: Разходи на сектор Държавно управление по икономически елементи за 2012 г.

Източник: Евростат

Фиг. 44: България – разходи по функции, в % от общо разходи по КФП

Източник: МФ

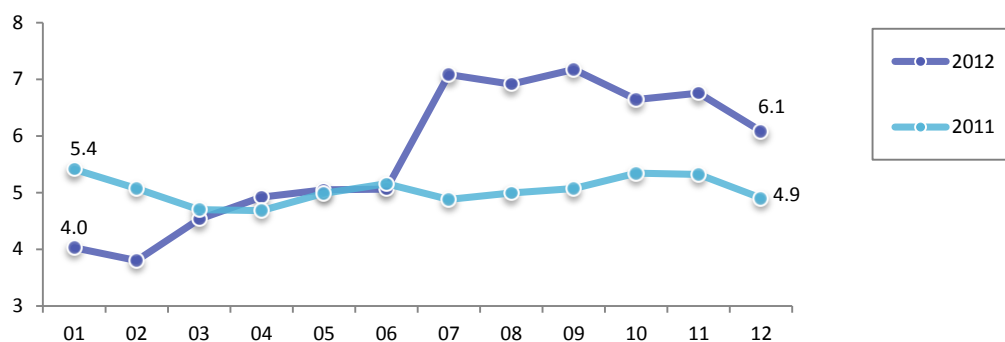
Сравнението на данните за разходите по икономически елементи (според методологията на ЕСС 95) показва, че българските бюджетни разходи за инвестиции, представени като дял от общите разходи, са по-високи от средноевропейското ниво, докато разходите за социални трансфери и лихви са по-ниски в България.

От разпределението на бюджетните разходи по функции са видни незначителни структурни промени през 2012 г. спрямо 2011 г. Ръст в относителния дял бе отчетен при функциите *икономически дейности и услуги* (с 1 пр.п.), *образование* (с 0.2 пр.п.) и *почивно дело, култура и религиозни дейности* (също с 0.2 пр.п.). Намаля относителният дял на разходите за *отбрана и сигурност* – с 0.5 пр.п., за *жилищно строителство, благоустройство, комунално стопанство и опазване на околната среда* – с 0.4 пр.п., за *обща държавна служба* – с 0.3 пр.п. и за *здравеопазване* – с 0.2 пр.п.

Влошаването на бюджетната позиция през предходните три години повлия негативно върху размера на **фискалния резерв**. За периода 2009-2011 г. нивото му намаля с 58.1%. През юли 2012 г. България успешно емитира на международните финансови пазари 5-годишни бенчмаркови еврооблигации на стойност 950 млн. евро, с което нивото на фискалния резерв бе възстановено в края на годината до 6.1 млрд. лв. (при минимум от 4.5 млрд. лв. в Закона за бюджета) и бе осигурен необходимият финансов ресурс за изплащане на падежиращата през януари 2013 г. емисия на глобални облигации в евро.

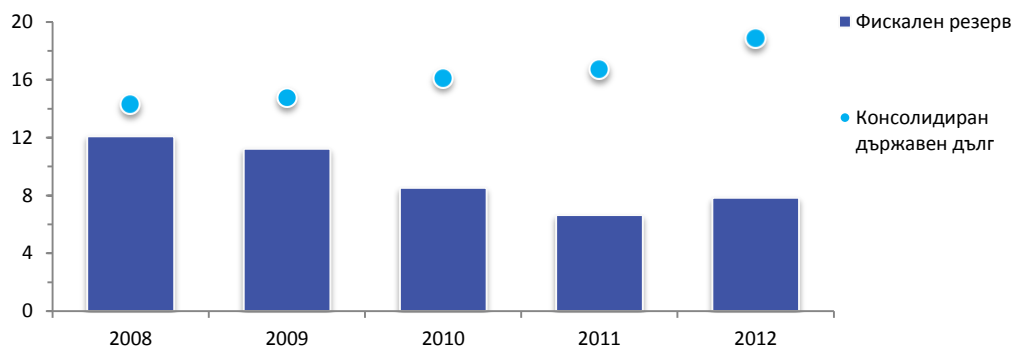
Към края на 2012 г. номиналният размер на **консолидирания държавен дълг**³⁰ възлезе на 14 638.8 млн. лв. Съотношението му към БВП се покачи до 18.9%, при 16.7% за 2011, което е обяснимо в контекста на посочената по-горе необходимост от набавяне на средства за обслужване на вече акумулиран дълг. След погасяване на главницата на падежиращите през януари 2013 г. глобални облигации, равнището на дълга се понижи до 16.4%.

Фиг. 45: Фискален резерв в края на месеца
(млрд. лв.)

Източник: МФ

Фиг. 46: Фискален резерв и консолидиран държавен дълг
(% от БВП)

Източник: МФ

³⁰ Отчита се по номинална стойност и включва дълга на централното правителство, на социално-осигурителните фондове и на общините.